

FILOZOFICKÁ FAKULTA UNIVERZITY KARLOVY V PRAZE

KATEDRA PEDAGOGIKY

UČITELSKÁ JEDNOTA KOMENSKÝ V MLADÉ BOLESLAVI (1871-1940)

TEACHERS' ASSOCIATION COMENIUS IN MLADÁ BOLESLAV (1871 – 1940)

Diplomová práce

Autorka: Jana Toužimská

Vedoucí práce: Doc. PhDr. Růžena Váňová, CSc.

Studijní obor: Pedagogika jednooborová (kombinované studium)

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci zpracovala samostatně a vyznačila jsem všechny prameny, ze kterých jsem studovala.

V Praze dne.....

.....

podpis

Poděkování

Děkuji touto cestou všem, kteří mi jakýmkoli způsobem pomáhali. V první řadě paní Doc. PhDr. Růženě Váňové, CSc., která celou práci vedla, dále zaměstnancům Okresního archivu v Mladé Boleslavi, kolegům a řediteli Gymnázia Dr. J. Pekaře, Vlastimilu Volfovi.

Obsah:

1. Počátky spolkového hnutí v Čechách	5
2. Vznik a vývoj učitel'ských spolků	7
2.1. Dynamika rozvoje v učitel'ském spolkovém hnutí	10
2.2. Vývoj učitel'ských spolků po roce 1867	13
2.3. Vznik dalších učitel'ských spolků	15
2.4. Vrchol činnosti spolkového života – učitel'ské sjezdy	17
Literatura:	24
3. Učitel'ská jednota Komenský v Mladé Boleslavi 1871-1940	25
3.1. Vznik Učitel'ské jednoty Komenský v Mladé Boleslavi	26
4. Činnost Učitel'ské jednoty Komenský v letech 1871-1918	29
4.1. Úsilí o zlepšení hmotných poměrů učitel'stva a celkového stavu školství	29
4.2. Činnost zaměřená na prosazení stavovských zájmů	31
4.3. Založení pracovních odborů	35
4.4. Činnost vzdělávací	38
4.5. Činnost dobročinná	43
4.6. Činnost vlastenecká	44
Literatura:	46
5. Činnost Učitel'ské jednoty Komenský po roce 1918-1940	48
5.1. Vlastní pokusné a reformní snahy členů Učitel'ské jednoty Komenský	52
5.2. Sociálně-pedagogická činnost ve školách	58
5.3. Oslavy třisetletého výročí odchodu Jana Amose Komenského z vlasti	58
5.4. Oslavy padesáti let trvání Učitel'ské jednoty Komenský	58
5.5. Publikační činnost členů učitel'ské jednoty Komenský od roku 1918 do roku 1940	59
5.6. Časopis Boleslavan	60
Literatura:	65
Závěr:	66
Resume:	68
Synopsis:	69
Přílohy:	70
Příloha č.1	71
Příloha č.2	72
Příloha č.3	74
Příloha č.4	75
Literatura:	76

1. Počátky spolkového hnutí v Čechách

Počátky spolkového hnutí v Čechách lze dohledat již na přelomu 18. a 19. století. Do této doby ve společnosti převládaly organizace cechovní nebo církevní. V roce 1831 byla při Českém muzeu založena Matice česká, která se stala organizačním ohniskem národních vědeckých a literárních snah. V průběhu první poloviny 19. století pak z volného sdružování a vlasteneckých „hromad“ pozvolně začaly vznikat spolkové útvary pevných a trvalých forem.

Rozhodujícím rokem v rozvoji spolkového života se stal rok 1848, kdy vznikly spolky politické, (např. Slovanská Lípa), studentské (Slavia, Akademický čtenářský spolek) a další.

S nástupem Bachova absolutismu a zvláště po vydání spolkového zákona ze 17. března 1849 dochází k nepříznivé situaci především pro existenci politických a revolučních spolků. Spolkový život sice zcela neuhasl, ale činnost stávajících spolků, jejichž existence zůstala tímto zákonem povolena, byla svazována a omezena. Po vydání tzv. starého spolkového zákona ze dne 26. listopadu 1852, který usnadňoval zakládání obchodních společností, se spolkový život začal velmi zvolna obnovovat. V roce 1860 došlo k vydání Říjnového diplomu, který zrušil absolutismus a obnovil ústavu. Začaly se opět vydávat české noviny a časopisy a rozvinula se rovněž činnost spolková (např. v roce 1862 byla založena tělocvičná jednota Sokol, v roce 1863 Umělecká beseda, roku 1864 Právnická jednota). K většímu rozmachu spolkového hnutí pak podle Marinkové přispělo vydání ústavy (z 21. prosince 1867), která spolu s ostatními základními občanskými svobodami zaručovala občanům předlitavských zemí svobodu spolčovací a shromažďovací.

Spolky se rychle stávaly kulturními, společenskými politickými i profesními centry dění. Pražské spolky pak byly jakousi předlohou pro vznik mimopražských spolků.

Spolky byly organizacemi, které se dobrovolně přihlásily k péči o některou z oblastí společenského života. Členství v nich bylo v zásadě dobrovolné. Celkově lze rozlišit zhruba tři druhy spolků: spolky podpůrné, spolky zájmové a spolky stavovské.

Spolky podpůrné se zabývaly poskytováním pomoci potřebným (vdovám, sirotkům, tělesně znevýhodněným nebo chudým jedincům). Některé se staraly o potřebné bez rozdílu, většina těchto podpůrných spolků si však kladla za cíl pomáhat potřebným patřícím k nějaké určité profesní skupině, jak tomu bylo např. u Bratrských pokladen nebo u Jednoty učitelské ku vzájemnému podporování v nemoci a úmrtí.

Spolky zájmové umožňovaly svým členům realizovat se v určité zájmové oblasti a zároveň přispívaly v určité lokalitě k obohacení kulturního a společenského života např. spolky divadelní, hasičské, zpěvnické.

Spolky stavovské sdružovaly jenom příslušníky určité profese – např. Spolek českých lékařů.⁽¹⁾ Zejména u stavovských spolků byla jejich existence důležitá pro pocit sounáležitosti mezi příslušníky jedné určité profese a zároveň byla i snahou vymezit se z okolní společnosti a poukázat tak na důležitost a výlučnost své profese.

2. Vznik a vývoj učitel'ských spolků

Počátek vzniku učitel'ských spolků je spjat s tzv. „Poradami učitel'skými při Budči pražské“, které pravidelně pořádal Karel Slavoj Amerling už na počátku 50. let 19. století.

Amerling se angažoval v přednáškové činnosti již od 30. let. Zaměřil se na národně uvědomovací činnost. Jeho přednášek se účastnili studenti, učitelé ale i dělníci a řemeslníci. Smyslem činnosti bylo seznámení se s pokrokem v přírodních vědách a s novými technologickými postupy výroby.

Později se Amerling ve své činnosti záměrně soustředil na české učitele. Uvědomil si, že vzdělaný učitel pozvedne úroveň školské práce a tím i lépe poslouží obrozeneckému úsilí.

Učitel'ské porady, konající se v prostorách Amerlingovy české školy Budeč, se tedy zabývaly řešením tehdejších problémů školství a také studiem dostupné pedagogické literatury, mezi jinými prací významných pedagogů J.J. Rousseaua, J. H. Pestalozziho a A. Diesterwega (včetně znovuoobjevení Jana Amose Komenského). Účastníci rovněž diskutovali a rozebírali pedagogické problémy a zkušenosti ze zahraničí.

Důležitá byla i vzájemná komunikace a podpora. Nešlo pouze o vzdělávání ale i o výměnu zkušeností a informací a o tříbení názorů.⁽²⁾ Amerling rovněž povzbuzoval učitele k výzkumu a studiu lokalit, ze kterých pocházeli. Centrem jejich zájmu měl být rozvoj regionu, kde učitelé působili.

Učitelé také kritizovali nerovnost v přístupu ke vzdělání, poukazovali na nedůstojné postavení učitelů tehdejších lidových škol a požadovali zrovnoprávnění učitelů s ostatní inteligencí. Přicházeli však s konstruktivními náměty. Například univerzitní profesor František Čupr navrhoval novou ucelenou koncepci učitel'ského vzdělání: střední čtyřletou pedagogickou školu pro učitele lidových škol, pedagogické a filozofické fakulty pro učitele vyšších stupňů. Účastníci se rovněž zabývali zamýšlenou reformou školství spojenou s reformou vzdělávání učitelů.

Učitelé se zajímali nejen o pedagogické záležitosti ale i o nové vědecké poznatky. Důkazem tohoto směřování je, že tyto porady měly šest sekcí - pedagogickou, přírodovědeckou, průmyslovou, pro krásná umění, pro starožitnosti a pro časopisy. Učitel'ské porady se odehrávaly hlavně v prostorách Amerlingovy české školy Budeč a byl o ně obrovský zájem, o čemž svědčí jejich mimořádně hojná návštěvnost.

Mnozí z těch, kdo tyto budečské porady zažili, se později stali zakladateli nebo vůdčími osobnostmi vznikajících učitel'ských spolků (bratři Bačkorové, J. K. Škoda, F. Tesař).

Důležitou součástí této přípravné etapy učitel'ského hnutí bylo vydávání nezávislého časopisu Posel z Budče v letech 1848 – 1851. Zde mohla učitel'ská veřejnost získat důležité informace a zároveň prezentovat své názory a podněty.

V době Bachova absolutismu byly Budečské porady zrušeny. Přestal vycházet i Posel z Budče.

Od roku 1865 se začaly pořádat Všeobecné porady učitel'stva pražského, které rovněž umožňovaly komunikaci učitelů. Tyto porady nahradily původní samostatné vikariátní porady a začaly učitelům sloužit jako určitá platforma pro bližší seznámení se navzájem a pro sdílení problémů.

Rozvoj učitel'ských spolků přichází po roce 1867, po vydání nového spolkového zákona. K největšímu nárůstu dochází v roce 1869, kdy bylo založeno 17 spolků a v roce 1870, kdy vzniklo dokonce 41 spolků. Později se počet nově vznikajících spolků ustálil na deset nově vznikajících spolků za rok.⁽³⁾

Nejzákladnějším důvodem pro vznik spolků byla prostá potřeba sdružovat se. Učitelé, a to zvláště na venkově, tvořili na konci devatenáctého století jakousi nezařaditelnou skupinu obyvatel'stva. Nepatřili ani mezi duchoven'stvo, ani mezi venkovský lid. Vzděláním a materiálním zajištěním se však nemohli rovnat ani příslušníkům profesí, které jim byly fakticky nejbližší: lékařům, lékárníkům, či právníkům. Proto vznikla jejich potřeba sdílet s kolegy specifické záležitosti svého povolání. Dalším důvodem pro vznik učitel'ských spolků byla potřeba jakési platformy umožňující prohloubit potřebné odborné i obecné znalosti do doby než jim, jak doufali, bude oficiálně přiznáno právo na vyšší pedagogické vzdělání. Sílící nespokojenost učitel'stva se stávajícími materiálními podmínkami byla další příčinou, která učitele vedla k vytváření učitel'ských organizací, které by za jejich práva mohly účinněji zápasit. V neposlední řadě se chtěli učitelé na veřejnosti prosadit jako samostatná profesní skupinu se specifickým úkolem ve společnosti a se specifickými potřebami. Z těchto důvodů dochází ke snaze učitel'stva organizovat se do spolků.

Marinková mluví o dvou etapách učitel'ského spolkového hnutí. První z nich označuje jako *přípravnou fázi*. Její počátky spadají až do 40. let 19. století a byla podle ní ukončena uspořádáním 1. sjezdu československého učitel'stva. Podle Marinkové je pro tuto fázi charakteristická snaha učitelů o další vzdělávání a také o dosažení lepších hmotných podmínek a zlepšení jejich postavení ve společnosti.

Druhou etapu Marinková označuje jako *fázi snahy učitelů o sjednocení*, s cílem nejen jednotně prosazovat své požadavky ale také se společně lépe bránit nejrůznějším výpadům. Toto

období podle Marinkové vrcholí založením Zemského ústředního spolku jednot učitel'ských v Čechách.⁽⁷⁾ V této fázi vzniká potřeba dát spolkovému hnutí určitou strukturu.

2.1. Dynamika rozvoje v učitelském spolkovém hnutí

V nebyvalém rozmachu spolkového hnutí lze vysledovat tři zásadní tendence: vlastenecké úsilí, snaha o zlepšení sociálního a společenského postavení učitelstva a vytváření podmínek pro prohlubování vlastního vzdělání.

Vlastenecké úsilí se v učitelském hnutí prolíná už od obrozeneckých dob. Učitelé sami sebe viděli jako buditele národa a chtěli se podílet svou činností na jeho národnostním sebeuvědomění. Věděli, že vládnu obrovským potenciálem. Byli v úzkém kontaktu s mladou generací, kterou měli možnost ovlivňovat. Učitelé si byli plně vědomi své odpovědnosti vůči národu i toho, jak významnou práci může česky mluvící učitel v denním kontaktu se žáky vykonat pro českou věc. V době před rokem 1918 byly jejich národnostní snahy živeny touhou po osamostatnění českého národa a také potřebou obstát v německy orientované monarchii a v 30. letech dvacátého století pak tato národnostní orientace narůstala vlivem obecně politického vývoje. Zvláště v druhé polovině 19. století bylo postavení českých škol vzhledem k německým stále problematické a učiteli vnímáno jako nespravedlivé. Litera zákona měla platit stejnou měrou jak pro české tak pro německé školy, v jeho realizaci však často docházelo k zvýhodňování Němců. „I když podmínky pro vznik školy zákon přesně stanovoval, (počet dětí, vzdálenost od školy), bylo Němcům povolováno zřídit školu často bez ověření, zda podmínky byly splněny.“⁽⁴⁾

To ostatně potvrzuje i značný nepoměr počtu českých a německých škol v porovnání s počtem obyvatel české a německé národnosti. Rovněž subvence poskytované Němcům na rozvoj škol značně převyšovaly částky poskytované Čechům.

Dle tehdejšího učitelského tisku byl poměr státního příspěvku dokonce 2/3 pro německé školy a 1/3 pro školy české. To samozřejmě způsobovalo, že podmínky pro výuku (vybavení školy, počty žáků) byly v německých školách často viditelně lepší než v českých školách. Touto učiteli hořce pocíťovanou křivdou pak narůstaly další potíže: „Důsledkem německé expanze v Čechách v oblasti školství bylo poněmčování českých dětí, k němuž docházelo zejména v jazykově smíšených oblastech s malou hustotou obyvatelstva. Zde bylo pro Čechy téměř nemožné splnit zákonem stanovené podmínky pro zřízení školy a tak české děti docházely do existujících škol německých.“⁽⁵⁾

Problémy tohoto druhu přetrvávaly i po první světové válce.

Učitelské spolky se ve svém působení také vyznačovaly **úsilím o zlepšení sociálního a společenského postavení učitelstva**. Kromě potřeby prohlubování svého vzdělávání a hájení svých

odborných i materiálních zájmů učitelé cítili potřebu jakýmsi způsobem hodnotit způsobilost svých kolegů k výkonu práce a vyjadřovat se k jejich profesním kvalitám. Velkou měrou se rovněž snažili o zvýšení společenské prestiže svého povolání. Přestože stát zřízením vzdělávací instituce (preparandy) pro přípravu učitelů v roce 1775 učinil první krok k zahájení faktické profesionalizaci učitelů, jejich postavení ve společnosti zůstávalo dlouho velmi podřadné. Formálně učitelům náležel služební byt o nejméně jedné místnosti, praxe však bývala zcela odlišná. Stávalo se i to, že učitel i s rodinou musel bydlet přímo ve třídě. Učitelští pomocníci často spávali na půdách. Podle knihy příjmů a vydání při farní škole v Bezně u Mladé Boleslavi tvořily příjmy za kostelní hudbu podstatnou část učitelových příjmů.⁽⁶⁾ Proto byl učitel někdy považován za jakéhosi farářova pomocníka nebo lepšího kostelníka. Vedle služby v kostele učitelé také pomáhali při obecním úřadování a často dokonce provozovali nějaké drobné řemeslo, aby se užívali.

Zvláště na venkově byli učitelé ve velmi nevýhodné pozici. Z jedné strany byli pod drobnohledem duchovních, z druhé strany přicházely útoky přímo od rodičů školní mládeže. Pokud učitelé projevíli nějakým způsobem své politické názory, byli potrestáni a to nejčastěji přeložením na horší místo nebo dokonce propuštěním. Venkovská veřejnost měla svůj vlastní názor i na obsah a formu výuky. Rodiče se například pohoršovali nad zaváděním takových neslýchaných „novot“, jako je výuka tělocviku, kreslení a reálií.

Učitelské organizace pracující na konci devatenáctého století svou činností podporovaly sebeúctu učitelů a svým vystupováním před veřejností zvyšovaly prestiž učitelského povolání. V boji za prosazení svých zájmů se snažili být jako profesní skupina jednotní a neúnavní a postupně se jim dařilo získávat si veřejnost na svou stranu.

Dalším důležitým posláním vznikajících učitelských spolků **bylo vytváření podmínek pro prohlubování vlastního vzdělání**. Učitelé sami pocítovali ve své každodenní praxi potřebu hlubší teoretické přípravy a to jak v oblasti reálií (hlavně dějepis a zeměpis), tak v obecné pedagogické průpravě.

Mezi prvními, kdo na nedostatečnost přípravy učitelů upozorňovali byli Jan Evangelista Purkyně a Karel Havlíček Borovský. Amerling pak přispěl prakticky a to tím, že vytvořil platformu pro setkávání a sebevzdělávání učitelů na budečských poradách a později i v časopise Posel z Budče.

Poté, co se stal ředitelem první české hlavní školy v Praze, při které byli vzděláváni i učitelé českých škol, vychoval spolu se spolupracovníky téměř 1200 učitelů.

Tím vším byla podnícena touha učitelů po vyšším vzdělání i přesvědčení o možnosti dosáhnout cíle vzájemnou spoluprací a stavovskou sounáležitostí. V roce 1869 byly zavedeny učitelské ústavy a příprava učitelů byla prodloužena na čtyři roky. Nedostatky v přípravě však stále přetrvávaly. Již první učitelský sjezd v roce 1870 upozornil na otázky týkající se kvalitního vzdělávání učitelstva. Dlouhou dobu však byli učitelé ve své odborné přípravě odkázáni na svépomoc.

Učitelé se snažili ovlivňovat i obsah přípravy poskytované učitelstvámi ústavami. Kromě toho upozorňovali na neblahý jev, kdy byli studenti učitelství připravováni učiteli, kteří sami žádné zkušenosti s praxí učitele obecné školy neměli.

Značná část spolkových aktivit byla věnována doplňování a rozšiřování vlastního vzdělávání svépomocným způsobem. Nejčastější formou byly přednášky, četba a vydávání odborných periodik a článků ve spolkových časopisech a později i pedagogické literatury.

Odborné přednášky patřily k základním aktivitám spolkového života. Zpočátku učitelé přednášeli sami, později si zvali i odborníky. Členové jednoty nejen pečlivě vybírali témata, ale promýšleli přednášky i po stránce metodické – zabývali se např. prostředky pro rozvíjení diskuse. Jedním ze základních kamenů dalšího vzdělávání měla být četba odborné literatury. Potřeba hodnotné odborné literatury byla zmíněna již na prvním sjezdu, kde byl prezentován návrh zřízení Matice Komenského, která by vydávala cenově dostupnou odbornou literaturu pro učitele a zároveň i knihy pro mládež. Spolkové časopisy, které otiskovaly odborné články a přednášky, byly dalším zdrojem získávání odborných informací.

Další důležitou součástí svépomocných vzdělávacích snah byla publikační činnost učitelů. Vedl je k ní jednak nedostatek vhodných učebnic a učebních pomůcek pro žáky, jednak zájem o okolí, kde působili. Vznikaly například učebnice vyučovacího jazyka, geometrické příručky, sbírky lidových písní. V publikacích historicky, zeměpisně a přírodovědně mapujících působit učitelů poznáváme vliv Amerlinga, který zdůrazňoval potřebu znalosti národa a vedl učitele k tomu, aby usilovali poznání a rozvoj regionu, ve kterém působili.

2.2. Vývoj učitel'ských spolků po roce 1867

V prosinci roku 1867 byl pražskými učiteli založen první učitel'ský spolek Beseda učitel'ská. Členy spolku se mohli stát jak světš'tí, tak duchovní učitelé z Prahy a okolí, dopisujícími členy duchovní nebo světš'tí učitelé z Čech, Moravy, Slezska a Slovenska. Mezi čestné členy patřil Amerling, či hrabě Tolstoj.

Beseda učitel'ská se od počátku stala jakýmsi vzorem pro učitele v dalších městech a na venkově a po dlouhou dobu plnila neoficiální funkci vůdce všech učitel'ských snah v českých zemích.

Spolek Beseda učitel'ská si kladl si tři cíle:

- vzdělávání učitel'stva vlastními silami,
- hájení jejich zájmů a zvyšování úrovně školství
- společenskou zábavu

Vzdělávání učitel'stva bylo jedním z prvořadých úkolů. Tváří v tvář praxi pociťovali učitelé nedostatečnost svého vzdělání. Situace ve společnosti však nepřála jejich úsilí o získání práva na vyšší vzdělání. Proto jim nezbývalo nic jiného, než doplnit chybějící vzdělání svépomocí. V tomto ohledu tedy Beseda učitel'ská pokračovala v činnosti započaté učitel'skými poradami v Budči. Svépomocné vzdělávání mělo být zabezpečeno pořádáním odborných přednášek a společnou četbou pedagogických spisů, k čemuž měla být zřízena spolková knihovna. Učitelé rovněž hodlali sami přispívat do pedagogických časopisů a vytvářet i samostatné odborné pedagogické publikace. Rovněž chtěli vydávat učební pomůcky, půjčovat je svým kolegům a plánovali i vytvoření stálé výstavy těchto pomůcek. Všechny tyto kroky jsou vyústěním snažení započatého již při předchozích učitel'ských poradách v Budči a to úsilí a touhu učitelů dosáhnout vyššího odborného vzdělání.

Za svůj vlastní spolkový časopis členové Besedy učitel'ské přijali a vydávali časopis *Národní škola*, který vycházel již od roku 1863 a byl mezi učitel'skou veřejností poměrně známý. Mezi jeho redaktory a vydavatele patřili V. Hurt, Š. Bačkora a V. Kredba. Přispěvateli byli např. učitelé J. Bačkora, K. Bulíř, J. Král, J. L. Mašek F. Tesař a profesori Krejčí, Lepař, Zoubek Kolář aj. Časopis uveřejňoval metodické a obecně pedagogické články. Zabýval se stavem, historií a směřováním zahraničního školství. Zaměřoval se i na právní normy, které se týkaly národního školství. Přinášel zprávy o dění mezi učiteli - jak o konání učitel'ských porad, tak o špatné materiální situaci učitel'stva. Informoval také o nových knihách pro malé čtenáře.

Nejvíce se však Beseda učitel'ská soustředovala na pořádání vzdělávacích a naučných přednášek.

Nedílnou součástí činnosti spolku byla **snaha o hájení zájmů učitelů a zvyšování úrovně školství**. Beseda učitel'ská usilovala o možnost podílet se na rozhodování o školských záležitostech nejen na území hlavního města Prahy ale v celém království.

K činnosti spolku patřila i **společenská zábava**. Za tímto účelem byla ve spolku zřízena sekce pro hudbu, zpěv a zábavu. Pod pojmem společenská zábava si však nelze představovat dnešní formy zábavy, která spočívá především v pasivní formě oddechu. Pro období konce devatenáctého století je typický zájem o ušlechtilé formy umění, zvláště dramatického a hudebního, a zdá se, že většina učitelů byla umělecky velice talentovaná. V rámci společenské zábavy byly tedy nacvičovány a předváděny hudební a dramatické produkce na dnešní profesionální úrovni. Mezi časté formy „zábavy“ patřil přednes operních árií, hudební představení, recitace básní a podobná umělecká vystoupení. Kromě recitace, deklamace, hudby a zpěvu se za zábavu považovaly rovněž naučné vycházky a exkurze.

Návrh učitel'ského sjezdu

Obdivuhodné je, že v době, kdy existoval jediný učitel'ský spolek, začalo se učitel'stvo zabývat myšlenkou uspořádat svůj první učitel'ský sjezd. S výzvou k účasti na učitel'ském sjezdu, který se měl konat ve dnech od 31. srpna do 3. září 1868, přišel časopis Národní škola. Podněty k projednávání byly mnohé, vycházely především z legislativních změn nedávné doby, z nové ústavy (vydané roku 1867) zákona o všeobecných právech z téhož roku a ze zákona o poměru školy k církvi z roku 1868. Přípravovaný program se zabýval otázkami zřízení školy ve vztahu k potřebám mládeže, vzděláváním učitelů v době během studií a po jejich ukončení - v praxi, zřízením školní správy s ohledem na výše zmíněnou novou legislativu, postavením učitel'stva ve školském i občanském životě, rokovaním o výsledcích dosavadní činnosti Besedy učitel'ské.⁽⁸⁾

Přestože takový program učitel'ského sjezdu by byl jistě aktuální i dnes, nebyl, žel nikdy realizován. Konání učitel'ského sjezdu v roce 1868 nebylo povoleno.

2.3. Vznik dalších učitel'ských spolků

Předělem v historii spolkového hnutí v českých zemích se stal rok 1869, kdy po neshodách při volbě výboru vystupují z prvního a v té době jediného učitel'ského spolku v českých zemích Beseda učitel'ská někteří jeho členové. Později, po dalších neshodách, tentokrát ohledně časopisu Národní škola, se k nim připojují další pražští, karlíňští a smíchovští učitelé. Tito bývalí členové besedy učitel'ské zakládají ještě téhož roku nový učitel'ský spolek a nazývají ho Jednota učitel'ská Budeč. Jeho spolkovým časopisem se stává z původní Národní školy přejmenovaný Posel z Budče.

Cíl učitel'ského spolku Jednota učitel'ská Budeč je totožný s původním spolkem Beseda učitel'ská, který v této době začíná vydávat stejnojmenný časopis – *Beseda učitel'ská*.

Vzhledem k tomu, že k rozdělení původního učitel'ského spolku došlo spíše z důvodů „mocenských“ zájmů, v počátcích svého působení se obě jednoty ani v cílech ani v prostředcích téměř nelišily. K jejich cti je nutno podotknout že se nesnažily „přetahovat si“ vzájemně své členy a po utišení emocí spolu oba spolky dokonce začaly spolupracovat. Společně třeba aktivovaly svolání učitel'ského sjezdu v roce 1870.

Vznik těchto dvou učitel'ských jednot Beseda učitel'ská a Jednota učitel'ská Budeč byly inspirací pro vznik mnoha nových učitel'ských spolků na území školních okresů po celých Čechách. V první vlně v roce 1869 vznikly spolky např. v Březnici, Hostivicích, Jilemnici, Kladně, Kralupech, Libni, Litomyšli, Lounech, Nové Pace, Poděbradech, (zde to byla Jednota evangelických učitelů), Prachaticích, Příbrami, Roudnici, Slaném, Uhříněvsi, Velvarech.... a další pak v roce 1870 např. v Blatné, Benešově, České Třebové, Hořicích, Hořovicích, Chrudimi, Jaroměři, Jičíně, Jílovém, Jindřichově Hradci, Křivoklátě, Ledči, Libochovicích, Lounech, Mělníku, Milovicích, Mnichově Hradišti, Mšeně, Nové Cerkvi, Novém Bydžově, Německém Brodě, Pardubicích, Písku, Plzni, Počátcích, Poděbradech (Učitel'ská jednota Budeč), Poličce, Polné, Přesticích, Rakovníku, Sedlčanech, Semilech, Skutči, Táboře, Turnově, Uhlířských Janovicích, Vlašimi, Voticích, Vysokém a Zbraslavi. V roce 1871 byla také založena Učitel'ská jednota Komenský v Mladé Boleslavi.

Komenský, Amerling, Lindner, Budeč – to byly nejčastější názvy těchto nově vznikajících učitel'ských spolků.

Zpočátku nebyly spolky strukturovány podle působnosti svých členů na školách měšťanských, obecných či středních. Spolky byly vytvářeny na základě tzv. všeučitel'ského organizačního principu.⁽⁹⁾

Později začaly spolky vyžadovat, aby jednotliví členové měli stejného zaměstnavatele. Tím docházelo k restrukturalizaci stávajících spolků a k vytváření spolků nových. Některé sdružovaly např. soukromé učitele, středoškolské profesory nebo učitelky domácích nauk.

Nově vznikající spolky mimopražské přebíraly zásadní náplň původních učitelských spolků Jednoty učitelské Budeč a Besedy učitelské: stavovskou a sebevzdělávací. Přidávaly však i nové podněty a to zvláště v pozdější době od přelomu století. Mezi tyto podněty patřily především osvětová a kulturní činnost, badatelská činnost národopisného charakteru, sebevzdělávací činnost a pořádání učitelských sjezdů,

Učitelé působili nejen na své žáky ale i na jejich rodiče a na celou veřejnost. Pořádali nejrůznější osvětové i vzdělávací přednášky.

K veřejnosti také směřovaly jejich publikace a almanachy. Jejich prostřednictvím se učitelé snažili přiblížit veřejnosti zeměpis, vlastivědu, národopis, vědecké poznatky, historické události i poutavé životní příběhy. Na mnoha místech (např. v Mladé Boleslavi) členové učitelských jednot rovněž přispívali do místních časopisů.

K badatelské činnosti národopisného charakteru měli učitelé blízko. Sbírali lidové pověsti, zabývali se historií vzniku názvů obcí, zapisovali lidové zvyky souvisící se svátky, někteří dokonce (či jejich manželky, jak to bylo v Mladé Boleslavi) zachycovali v kresbách lidové kroje a pořizovali soupisy památníků ve svém okolí.

Jednou z nejvýznamnějších složek činnosti učitelských jednot však stále tvořila sebevzdělávací činnost.

2.4. Vrchol činnosti spolkového života – učitel'ské sjezdy

1. sjezd českoslovanského učitel'stva v roce 1870

Po neuskutečnění sjezdu, připravovaném na rok 1868 se učitelé nedali odradit a vyzývali k jeho svolání i v následujících letech. Tato výzva k uspořádání učitel'ského sjezdu pocházela jak ze strany členů a představitelů pražské Budče, tak i Besedy učitel'ské. První sjezd českoslovanského učitel'stva konaný ve dnech 30. srpna až 2. září 1870 se stal vrcholným projevem spolkové činnosti učitel'stva v českých zemích.

Asi 2000 účastníků se sešlo na pražském Žofíně, aby projednali tyto oblasti: správa škol a dohled k nim, počet učebních hodin a školní prázdniny, právní a sociální postavení učitel'stva, náklad na národní školy, vzdělávání učitel'stva.⁽¹⁰⁾

Členové přípravného výboru připravili předem k shora uvedeným námětům teze a úvodní vstupní slovo pro následnou diskuzi. Dlužno říci, že místo připravených témat diskutující často směřovali diskuzi ke svým nejpálčivějším problémům – nedostatečnému materiálnímu zajištění.

Přednášející V. Kredba se ve svém příspěvku podrobně zabýval občanskou nesvobodou učitelů a nepřiměřenými sankcemi za činy, kterými dle úřadů porušují své služební postavení. Vyjádřil názor, že právní normy, podle kterých jsou učitelé trestáni (často propuštěním) jsou nejasné a proto lze učitele trestat téměř za všechno.

J. Král hovořil o sociálním postavení učitelů, o jejich ubohém hmotném zabezpečení. Uvedl, že učitelé mají nižší plat než úředníci a školní sluhové, policajti a vrátní.

Sjezd se také zabýval otázkou snížení počtu vyučovacích hodin a návrhem na odměňování učitelů.

Velká pozornost byla rovněž věnována vzdělávání učitelů.

Na sjezdu byl také nastíněn návrh na zrušení školného. Prostředky na školství by měly být získávány z přírážek k daním. Náklad na školy by měli nést obce a ty by také měly mít pravomoc dosazovat učitele do míst.

Závěrem sjezd přijal rozhodnutí o svolání druhého sjezdu na rok 1871 do Přerova a zároveň ustanovil přípravný Výbor k svolávání sjezdů a Výbor pro zřízení Matice Komenského, která měla vydávat literaturu pro učitele i mládež.

Pro všechny učitele, ale nejvíce pro ty z venkova, byl tento sjezd obrovským zadostiučiněním a povzbuzením. Setkání s kolegy, sdílejícími stejné hodnoty, jako byla láska k vlasti, touha povznést učitel'skou práci na vyšší úroveň i snaha vymanit se z vlivu katolické církve, mělo pro ně obrovský význam. Zde fakticky pocítovali to, že jsou jako učitel'stvo specifickou

profesní skupinou, která může hájit své zájmy, podpořit své členy a postupně si vydobýt i respekt a uznání ve společnosti.

2. učitel'ský sjezd v Přerově v roce 1871

Tento sjezd se uskutečnil již následujícího roku 1871 ve dnech 18. a 19. srpna. Z podnětu Učitel'ské jednoty Budeč v Praze byl mezi učitel'stvem předem vybrán obnos na pamětní desku J. A. Komenskému, která byla 17. srpna slavnostně odhalena v Přerově. Zahájení sjezdu bylo věnováno vzpomínce na Komenského. Mezi projednáváné záležitosti patřily: úkol obecné školy i jednotlivých vyučovacích předmětů, vydávání, opravování a posuzování učebních knih a pomůcek, cizí jazyk na obecné škole, vládní samotržba knih a to, zda má být vyučování na obecné škole zdarma.⁽¹¹⁾

Velké pozornosti si vyžádala otázka zamýšlené výuky cizího jazyka na obecné škole. Vzhledem k situaci bylo zřejmé, že se jedná o německý jazyk. Jak již bylo zmíněno výše, učitelé v této době cítili jako jeden z hlavních závazků své profese posilovat proces národního sebeuvědomění. Proto tento návrh nedoporučili.

Po skončení sjezdu končí období rychlého zakládání učitel'ských spolků.

Období přechodné apatie ve spolkovém hnutí

Stále se opakující problémy provázející výkon učitel'ského povolání bez vyhlídek na zlepšení způsobuje rezignaci některých učitelů a jejich odchod ze služby. U dalších dochází k jakési rezignaci a útlumu jak ve výkonu vlastní učitel'ské práce tak ve zvyšování svého vzdělání četbou literatury a odbíráním pedagogických periodik. Také spolková činnost a vzájemná komunikace slábne.

Rovněž se objevuje stále větší počet nekvalifikovaných učitelů. V této souvislosti se poukazuje na nedostatečný počet učitel'ských ústavů, pět českých a pět německých. To však zřejmě nebylo hlavní příčinou nedostatku kvalifikovaných učitelů a učitelek. Hlavním důvodem bylo bezpochyby nízké finanční ohodnocení učitel'ské profese.

Krajinské sjezdy

Plánovaný třetí sjezd českoslovanského učitel'stva, který se měl uskutečnit v roce 1873 v Přerově ani sjezd následujícího roku 1874 nebyly povoleny.

Učitel'stvo se proto uchýlilo ke strategii rozvoje práce mimopražských jednot a hodlalo je podnítit k scházení se na takzvaných „krajinských sjezdech.“ V plánu bylo soustředit pozornost na užší spolupráci jednot v jednotlivých městech. Mimopražské jednoty měly být organizátory sjezdů,

zatímco vydáváním tiskovin by bylo v kompetenci „komitétu valného sjezdu“, zvoleného na učitel'ském sjezdu v Přerově. Mezi navržené obvody pro krajinské sjezdy patřily České Budějovice, Písek, Plzeň, Roudnice, Pardubice, Kutná Hora, Tábor a také **Mladá Boleslav**.

V některých městech (např. v Táboře, Hořovicích, Písku, Plzni, apod.) skutečně tyto krajinské sjezdy proběhly.

Učitel'ský sjezd v roce 1920

Tento první (a také jediný) učitel'ský sjezd ve svobodné republice dokumentuje růst prestiže učitel'ského hnutí. Zatímco druhý učitel'ský sjezd v roce 1871 v Přerově nemohl být ani řádně zdokumentován, protože se nedostávalo peněz na stenografy ani na vydání sjezdové brožury, učitel'ský sjezd roku 1920 se stal mimořádnou kulturní, školskou a politickou událostí. Zúčastnil se ho i prezident republiky T. G. Masaryk, ministr školství G. Habrman, tajemník ministra školství F. Drtina, rektor UK prof. Zubatý a jiní. Avšak výjimečnost sjezdu nebyla dána jenom přítomností těchto významných osob ale především proto, že zde byl formulován školský program a byly zde projednávány primární otázky výchovy. Hlavními myšlenkami byly **výchova sociální a národní ideje**.

Výchova sociální byla vnímána v dvojím pohledu:

1. výchova ke schopnosti žít ve společnosti.
2. směřování k sociální rovnosti.

V Masarykově projevu na sjezdu znamená pojem sociální program péči o chudé děti, demokratizaci školství a vzdělání, úctu k práci, péči o zdraví a zájem o hru a zábavu dorůstajících.⁽¹²⁾

Jednotícím prvkem všeho byla národní idea, která se obracela ke Komenskému, Amerlingovi a Lindnerovi .

Jedním z hlavních bodů jednání byla **školská reforma**. Ta byla řešena ve dvou oblastech: škola obecná a škola měšťanská.

Návrhy byly různé. Vesměs čerpaly z reformního hnutí, některé i z pedocentrismu, v oblasti počátečního vyučování šlo o návrat ke Komenskému. Nejvíce se všichni přiklíněli k Úlehlovu pojetí volné školy.

Ohledně měšťanské školy se přistoupilo k návrhu jednotné školy pro děti bez rozdílu (ale s různým obsahem).

Sjezd rovněž inicioval vznik řady pokusných škol.

2.5. Vznik Zemské jednoty českého učitelstva

V roce 1879 začíná učitelstvo uvažovat o potřebě vytvoření jakési ústřední spolkové organizace – zemské jednoty učitelské. Hlavním důvodem vzniku takové organizace je znevažující jednání decizní sféry a to jak ze strany části české politické reprezentace, tak ze strany některých klerikálních poslanců v říšském parlamentu. Návrhy stanov zemské jednoty českého učitelstva se objevují v časopisech obou pražských spolků. Autory jsou rovněž jak členové Besedy učitelské (J. Bukovský, K. Bulíř, J. Šauer) tak členové pražské Budče (J. Fuksa, J. Král, J. L. Mašek) a také členky spolku učitelek (M. Huttlová, J. Meergansová, E. Řeháková).⁽¹³⁾

Dále pak verzi návrhu rozpracovali zástupci dalších spolků . Konečnou podobu pak vypracovali zástupci spolku Budeč libeňsko-karlínská. Tato verze pak byla projednávána při slavnostním odhalení pomníku J. K. Škody v srpnu 1879.

Cíl ústředního spolku je totožný s celkovým myšlenkovým proudem, který provázel už samotný vznik učitelského spolčování a sdružování mezi lety 60. a 70. 19. století, a to:

1. úsilí o vzdělanost učitelstva
2. celkové vzdělávání školství
3. hájení a podpora zájmů učitelstva

Prostředky použité k dosažení vytyčených cílů měly být pedagogické, metodicko – didaktické a vědecké přednášky, rokování o školských a učitelských záležitostech, vydávání výroční zprávy o stavu a činnosti Ústředního spolku, občasné výstavy učebních pomůcek, zřizování učitelských jednot, pořádání učitelských sjezdů a vůbec podnikání věcí školství učitelstvu prospěšných.⁽¹⁴⁾

Členem se mohla stát každá učitelská jednota v Čechách, která o členství požádala. Jednotlivé osoby mohly být členy přispívajícími, zakládajícími, dopisujícími nebo čestnými. Do valné hromady, která měla být svolána každý rok mohli být delegováni tři zástupci z každé učitelské jednoty. Každý z nich měl reprezentovat jedno odvětví učitelské profese: učitele, podučitele a řídícího učitele. Tito zástupci mohli volit, nečinní členové měli pouze hlas poradní.

Jasně vymezeny byly i povinnosti Ústředního spolku i popis funkcí starosty, náměstka, jednatele a pokladníka. Rovněž bylo předem jasně vymezeno i řešení sporných záležitostí, ukončení členství a zrušení spolku.

Rovnoprávný byl i přístup k ženám: v prvním zatímním výboru byly i zástupkyně spolku učitelek, slečny Meergansová, Řeháková a Huttlová.

Ke členství v Ústředním spolku se ihned začaly hlásit první učitel'ské jednoty. K 10. lednu 1880 to byly: Budeč votická, hořovická, kutnohorská, kralovická, novobydžovská, uhlířskojanovická, pražská, libeňskokarlínská, a vlašimská, pražská Beseda učitel'ská, učitel'ská jednota Komenský z Lomnice, Kolína, Českého Brodu a Rychnova.

Každá z jednot musela mít pro přihlášení k členství v Ústředním spolku i svolení příslušných úřadů.

První valná hromada byla uspořádána 10. ledna 1880 v prostorách České polytechniky a účastnili se jí delegáti 24 učitel'ských jednot. Jenom 13 z nich mělo podle protokolu hlasovací právo. Ti pak zvolili první řádný výbor Ústředního spolku. Prvním předsedou a prvním jednatelem se stali členové pražské Budče – J. L. Mašek a A. Fruman, místopředsedou a pokladníkem zase členové pražské Besedy učitel'ské K. Bulíř a E. Suchánek. Dalšími členy výboru se stali zástupci mimopražských jednot Imramovský z Jílového, Klíma z Červeného Kostelce, Kobr z Roudnice, Ninger z Berouna, Sedláček z Liboce, Sohnler z Kladna, Šilhan ze Slaného, Zápotocký ze Zvoleňovsi a Jirásek ze Žižkova. Zastoupeny byly také členky pražského spolku učitelek – K. Mašíňová a E. Řeháková. Je vidět, že pražské učitel'ské jednoty a jednoty z nejbližšího okolí Prahy ve vedení dominovaly.

První valná hromada rozhodla o svolání třetího učitel'ského sjezdu na letní měsíce a o nezbytnosti vypracovat každoročně zprávu o stavu školství. Dalším tématem bylo zvýšení platnosti propouštěcího vysvědčení žáků. Samozřejmě se také jednalo o hmotném postavení učitelů.

V jednom z prvních materiálů, vydaných výborem Ústředního spolku byl spis *Na obranu školství a učitel'stva českého*, kterým chtěli učitelé reagovat na nechvalné hodnocení kvality vzdělávání a práce učitelů ze strany vysokých církevních hodnostářů pod názvem Memorandum českých biskupů.

Období první světové války

V tomto období prošlo učitel'stvo krutou zkouškou. Mnoho učitelů odešlo do války a někteří z nich padli nebo byli zraněni.. Další prožívali šikanu z důvodů svého národnostního smýšlení. Byla to problematická doba, mnoho žáků žilo v bídě, vzdělanost spolu s morálkou se snižovala. Učitelé museli část svého platu odevzdávat na válečné účely. Přestože většina tehdejších aktivit učitelů byla zaměřena charitativně, Ústřední spolek českých profesorů i v té době započal s přípravami koncepce nové české střední školy. Váňová uvádí, že „Spolková organizace dokonce vyšla z let válečných posílena, protože byla nucena se semknout v potyčkách se státní administrativou...“⁽¹⁵⁾

Hodnocení a závěr

Z uvedeného vývoje učitelských organizací a spolků je patrné, jak obrovský pokrok učitelské hnutí učinilo v době od poloviny 19. století do počátků 20. století: z původních víceméně přátelských setkání v Amerlingově Budči až po ucelenou síť učitelských spolků vedenou Ústřední spolkovou organizací a prestižní sjezd učitelů v roce 1920.

Nebyla to jen formální změna v organizaci. Učitelstvo prodělalo hlavně vnitřní změny. Z „lepších sluhů“, (jimiž leckde na vesnici bývali) se vyprofilovala uznávaná profese. Zatímco na sjezdu v roce 1870 převládaly diskuse o výši služného, na posledním sjezdu roku 1920 učitelé fundovaně rokují o reformě školství. Zvýšila se i úroveň jednání.

Po všech těch dlouhých letech dosáhli učitelé toho, oč usilovali: uznání veřejnosti, respekt úřadů, lepší přípravu pro své povolání. Spolkové hnutí ve všech zmíněných oblastech sehrálo jednoznačně pozitivní úlohu. To, že se učitelé začali už v první polovině 19. století scházet a navzájem se sdílet a psychicky podporovat, budovalo jejich, tehdy oslabenou sebeúctu. Bezesporu to též přispělo k upevnění a rozvoji vlasteneckých snah. Sebevzdělání formou přednášek, četby a vydávání časopisů vedlo k jejich profesnímu a kulturnímu růstu. Zakládáním spolků začali učitelé vynikat i po organizační stránce. Vzhledem k tomu že spolky vznikly téměř ve všech městech, mohli učitelé postupně svou osvětovou, kulturní a publicistickou činností zasahovat veřejnost a získávat si její respekt. Tím, že nerezignovali na nepřízeň úřadů prosadit pro sebe lepší učitelské vzdělání a sami sledovali nové vědecké poznatky a pedagogické proudy ve světě, mohli pak vytvořit fundovaný návrh školské reformy. Dnes, když změny ve školství probíhají často pod tlakem ministerstev, zdá se úžasné, že snahy o reformu školství, probíhající v době 1. republiky byly vlastně reformy přicházející „zdola.“ Kořeny těchto reforem sahají právě do doby profesní krystalizace učitelstva.

Je zcela zřejmé, že učitelé, kteří se zasloužili o organizaci učitelstva v 19. a na začátku 20. století, byli nesmírně pracovití, houževnatí a obětaví. Pracovali tvrdě a ze skromných začátků vybudovali skvělou profesní organizaci. Statečně odolávali byrokracii a nepřízni úřadů a nedali se znechutit tím, že byli oproti jiným profesím i národnostem znevýhodněni. Obětavě věnovali všechnen čas svému sebevzdělávání, psaní publikací, přípravě učebních pomůcek, veřejně prospěšné činnosti, úsilí o zachování české řeči a mnoha kulturních a folklorních pokladů, společnému scházení a organizování spolkové činnosti.

Úsilí učitelstva krásně vyjádřil dlouholetý školní inspektor mladoboleslavského školního okresu Karel Sellner: „Krůček po krůčku po celé staletí dral se učitel trním předsudku a

nepochopení k vyšším metám. Co nedal stát, chtěl vytvořit sám: národní školu, dílnu lidskosti. Učitelstvo si vychová nový národ, bude i nová škola.“⁽¹⁶⁾

K jejich etickému odkazu, stejně jako k mnoha jejich reformním návrhům bychom se, podle mého názoru, měli stále vracet.

Jedním ze spolků, které významně zasáhly do dění v regionu i do vývoje učitelské profese, je Učitelská jednota Komenský v Mladé Boleslavi.

Literatura:

- 1) MARINKOVÁ, H Příspěvek k dějinám učitelstva a jeho profesionalizaci (doktorská práce)1998, str.27
- 2) MARINKOVÁ, H Příspěvek k dějinám učitelstva a jeho profesionalizaci (doktorská práce)1998, str.30
- 3) MARINKOVÁ, H Příspěvek k dějinám učitelstva a jeho profesionalizaci (doktorská práce)1998,str.30-31
- 4) VÁŇOVÁ R., RÝDL K., VALENTA J.,1992,*Výchova a vzdělávání v českých dějinách IV.díl 1.svazek*, Praha: UK,1992 str.37
- 5) VÁŇOVÁ R., RÝDL K., VALENTA J.,1992,*Výchova a vzdělávání v českých dějinách IV.díl 1.svazek*, Praha: UK,1992,str.37-38
- 6) SELLNER K.,PRŮŠA J.,BAYER J.,JANSKÝ K. *Kronika školství okresu mladoboleslavského*. Mladá Boleslav: Tisk J. Chládek 1923.s
- 7) MARINKOVÁ, H Příspěvek k dějinám učitelstva a jeho profesionalizaci (doktorská práce)1998,str.101
- 8) MARINKOVÁ, H Příspěvek k dějinám učitelstva a jeho profesionalizaci (doktorská práce) 1998,str.38
- 9) MARINKOVÁ, H Příspěvek k dějinám učitelstva a jeho profesionalizaci (doktorská práce) 1998,str.37
- 10) MARINKOVÁ, H Příspěvek k dějinám učitelstva a jeho profesionalizaci (doktorská práce) 1998, str. 40
- 11) MARINKOVÁ, H Příspěvek k dějinám učitelstva a jeho profesionalizaci (doktorská práce)1998, str.51
- 12) VÁŇOVÁ R., RÝDL K., VALENTA J.,1992,*Výchova a vzdělávání v českých dějinách IV.díl 1.svazek*, Praha: UK,1992 str.99
- 13) MARINKOVÁ, H Příspěvek k dějinám učitelstva a jeho profesionalizaci (doktorská práce)1998, str.64
- 14) MARINKOVÁ, H Příspěvek k dějinám učitelstva a jeho profesionalizaci (doktorská práce)1998, str.65
- 15) VÁŇOVÁ R., RÝDL K., VALENTA J.,1992,*Výchova a vzdělávání v českých dějinách IV.díl 1.svazek*, Praha: UK,1992 str.176
- 16) SELLNER K.,PRŮŠA J.,BAYER J.,JANSKÝ K. *Kronika školství okresu mladoboleslavského*. Mladá Boleslav: Tisk J. Chládek 1923.s.6

3. Učitel'ská jednota Komenský v Mladé Boleslavi 1871-1940

V roce 1957 byl ve dvou starých skříních na půdě školy Na Podolci v Mladé Boleslavi nalezen archivní materiál čítající 48 knih a 8 kرتونů spisového materiálu týkající se Učitel'ské jednoty Komenský v Mladé Boleslavi. Je to úžasný doklad o činnosti, potřebách, osobních i profesních zápasech, plánech a tužbách mladoboleslavského učitel'stva v období zahrnující téměř jedno století. Můžeme zde sledovat, jak se vyvíjela česká společnost, jaké zde byly společenské nálady, politický vývoj, vzdělanostní klima, ale i jakými etapami prošli čeští učitelé od druhé poloviny devatenáctého století do první poloviny dvacátého století. S nadsázkou se dá říci, že v záznamech spolku můžeme sledovat zrcadlení celé tehdejší bouřlivě se měnící společnosti.

Je zřejmé, že i vlastní spolková činnost doznala během této doby velkých změn. Ze skromných začátků spolku, který se scházel spíše za účelem vlastního rozvoje, vznikla úžasná organizace, jejíž činnost obohacovala vzdělanostně a osvětově celý kraj od Turnova přes Kosmonosy a Mladou Boleslav až po Benátky nad Jizerou a která navíc ovlivňovala společenské dění ve městech, vydávala knihy, přispívala do místních periodik a sama pak místní periodikum vydávala, byla prostředníkem a poskytovatelem sociální pomoci, aktivně se zúčastňovala školských reforem, podávala návrhy na změny ve školství a při tom všem se vlastními silami vzdělávala, jejíž členové profesně rostli a všemožně přispívali k zvýšení prestiže svého učitel'ského povolání.

Působení učitel'ské jednoty Komenský lze rozdělit do dvou etap podle odlišného zaměření působnosti.

V první etapě své působnosti od roku 1871 do vzniku Československé republiky v roce 1918 učitel'ská jednota Komenský zápasila především o zlepšení hmotných podmínek a společenského postavení učitel'stva. Dalším bodem jejich úsilí byla profilace profesní. Jednota se snažila poukázat na důležitost a nezastupitelnost učitel'ské profese, srovnatelnost s ostatními společensky ceněnými profesemi. Usilovala o to očistit učitel'skou profesi od představy učitele jako jakéhosi lepšího obecního a farního sluhy. Z tohoto důvodu se jednota Komenský snažila prezentovat práci učitele jako nenahraditelnou pro společnost. Prezentovala se veřejnosti v regionu jak svým osvětovým a vzdělávacím působením, tak rozličnými kulturními akcemi. Společně s ostatními učitel'skými spolky a jednotami a s Ústřední jednotou učitel'ská jednota Komenský podstupovala vytrvalý zápas o uznání důležitosti vysokoškolského vzdělání pro učitele základních škol.

V druhé etapě činnosti spolku Komenský se jeho členové zaměřili na nové pedagogické směry práce a na úsilí o vymanění školství z klerikálních vlivů a pokračovali i ve snaze prosadit pro učitele univerzitní vzdělání. Na samém konci této etapy, v době před vypuknutím druhé světové

války se v práci učitelů a členů učitel'ské jednoty Komenský dostává opět do popředí potřeba pozdvihnout národní sebevědomí žáků i spoluobčanů.

3.1. Vznik Učitel'ské jednoty Komenský v Mladé Boleslavi

Počátek prvních pokusů o sdružování učitel'stva na tehdejší okrese Mladá Boleslav jsou spojeny s ministerským výnosem ze dne 2. září 1848, kdy bylo nařízeno, aby se konaly učitel'ské porady v každém vikariátě. Na základě tohoto výnosu byla mladoboleslavským děkanem Josefem Durdíkem svolána první rada už na 12. října 1848. Před konáním schůze byl děkan Durdík raněn mrtvicí a v den schůze zemřel, takže schůzi nakonec řídil rektor piaristické koleje (pozdějšího reálného gymnázia) pater Ruprecht Lopata. Poté se porady konaly vždy každý první čtvrtek v měsíci na dvou místech zároveň: v Mladé Boleslavi a v Dobrovici. Společné schůze pak bývaly čtyřikrát ročně v Mladé Boleslavi.

Zprvu měla setkání skutečně spolkový ráz, protože funkcionáři spolku byli voleni. Od roku 1852 porady pozbyly demokratického rázu, svolával a řídil je vikář. Od roku 1856 do roku 1866 se konalo 28 porad.⁽¹⁾ Zápisy byly vedeny v němčině.

Je zřejmé, že takové jednání nebylo učitelům příjemné. V té době bývaly vztahy mezi učiteli a duchovními i tak dost napjaté. Podle takzvaného konkordátu měly farní úřady dozor nad školami. Na mnoha místech faráři tvořili s vrchnostenskými úředníky jakousi kastu povyšující se nad učitele. Učitelé se právem cítili stavěni pod úroveň duchovních a domnívali se, že jejich práce i sociální status jsou brány v očích veřejnosti jako druhořadé. Faráři často hráli i jakousi roli cenzorů rakousko - uherské monarchie a dbali, aby se učitelům „neuklouzlo před dětmi svobodnějšího slova.“⁽²⁾ Navíc od učitelů byly z fary často automaticky vyžadovány práce, které byly nad rámec jejich činnosti (například tolik diskutované varhanictví). Samozřejmě, že se učitelům protivilo i znovu nastolení německého jazyka při jednání na poradách.

Nelze se divit, že učitelé brzy přichází se žádostí, aby školní patronát přešel pod správu obce. Navíc se učitelé pokusili opět oživit spolkový ráz schůzí. Na schůzi 29. března 1864 vypracovali spolkový jednací řád – první svého druhu v Čechách (viz příloha), zvolili jednatele a zapisovatele. V. Trautes píše o těchto začátcích výstižně: „...jednota vznikla v době, kdy sotva svléknut kabát kantora, kostelníka a šumaře a kdy sebevědomí projevené touto organizací bylo více než odvaha.“⁽³⁾ V roce 1864 se konaly čtyři schůze, v roce 1865 opět čtyři a v roce 1866 dvě schůze.

Po prvním sjezdu českého učitel'stva v Praze roku 1870 se učitelé nadchli pro myšlenku založit samostatnou učitel'skou jednotu po vzoru Budče. Velkou úlohu při tom sehrál řídící učitel V. Vaňek z Bezna. (V. Vaňek byl rovněž prvním, kdo v dopise příteli Kredbovi do Prahy vyslovil jako

první myšlenku zřídit centrum obranných spolků Ústřední matici školskou v Praze) Při podání žádosti v roce 1870 nebyla učitelům c. k. politickým úřadem ustavující schůze povolena. Až o rok později V. Vaněk a učitel Lohr ze Všelis uspěli s první žádostí z 18. dubna o povolení schůze. Jednota pak byla ustavena na schůzi 4. května 1871 a přijala jméno „Komenský“. Ještě téhož roku 22. prosince byla oficiálně potvrzena c. k. místodržitelstvím.

Jak se dovídáme ze zápisků řídicího učitele V. Vaňka, začátky spolku byly nelehké. Členové měli dokonce potíže s četnictvem, které je málem při jejich prvním setkání rozehnalo. Spolek zpočátku nebyl ve velké vážnosti nedostávalo se mu ani důvěry úřadů, členové byli stále „střeženi“. Počet členů byl malý, dvacet, nejvíce třicet členů. Často se pro nedostatek členů rozešli. Podle V. Vaňka došlo k příznivému obratu, až když se schůzí začal zúčastňovat školní inspektor, který sám vybízel i ostatní pedagogy, aby se ke spolku připojili. Jeho přítomností byla zřejmě společenská prestiž spolku i jeho důvěryhodnost posílena.

Oficiální stanovy spolku pocházejí z 10.12. roku 1871 dle výměru ze dne 12. 7. 1868.⁽⁴⁾ První volby proběhly na základě schválených stanov dne 18. dubna 1872 za přítomnosti 31 členů ze 46. Prvním starostou spolku se stal učitel Vojtěch Vysoký, místostarostou ředitel měšťanské školy Josef Mlynář a jednatelem učitel František Wild. Jak již bylo zmíněno, v této době panovalo mezi učiteli a představiteli katolické církve jisté napětí. Dokladem toho, že v ojedinělých případech panovala mezi oběma stranami spolupráce, je fakt, že prvním pokladníkem spolku byl páter Václav Čtyroký, děkan v Mladé Boleslavi. Ten byl dokonce zvolen starostou v letech 1875 a 1876 a v roce 1880 byl jmenován čestným členem spolku Učitel'ská jednota Komenský v Mladé Boleslavi. Do roku 1918 si členové spolku zvolili celkem 16 starostů.

Nejdéle ve funkci setrval František Wild, který jednotu Komenský řídil od roku 1877 až do roku 1890. Nejvíce členů měla jednota v tomto prvním období svého trvání v roce 1899, kdy jejich počet vystoupil až na 185, později jejich počet klesal, nejprve z důvodu, že se začaly vytvářet nové „specializovanější“ učitel'ské organizace jako Spolek učitel'ek domácích nauk, Spolek středoškolských profesorů a podobně, později proto, že mnoho učitelů odcházelo do první světové války. V legiích ve Francii bojoval učitel Karel Stránský ze Stranic, v legiích v Rusku pak dokonce osm učitelů ze škol v okolí. S domobranou v Itálii byli dva učitelé z Mladé Boleslavi a jeden ze Stratova.

Účelem jednoty podle výše zmíněných stanov bylo vzájemné vzdělávání členů, vyhledávání prostředků k usnadnění vydavatelské a školské práce, péče o členstvo a hájení jeho hmotných,

právních, mravních a školských zájmů, zvyšování vlivu učitelstva zejména v okolí, pěstování vztahů a vzájemné poskytování pomoci, a v neposlední řadě pěstování společné zábavy.

K těmto cílům měly vést čtyři druhy prostředků. Jednak to byly **prostředky spjaté s organizací spolku** jako je postupné zřizování okrskových odborů a samozřejmě svolávání valných schůzí všeho členstva těchto okrskových odborů a také „sjednávání věcí školských a učitelských.“⁽⁵⁾ Zde se projevovala zřejmá snaha osamostatnit učitelstvo jako specifickou profesi a získat ve společnosti, která v této době na ně stále nahlížela jako na lidi podřadné, nepotřebné, až obtěžující, úctu a společenské uznání.

Další významnou skupinu tvořily **prostředky sloužící k osobnímu rozvoji a růstu členů**, jako například vydávání, odebrání a rozšiřování spisů a časopisů pedagogických a pořádání pedagogických přednášek. Učitelé stále usilovali o uznání práva na vysokoškolské vzdělání. Sami cítili, že v měnící se společnosti se mění i povaha pedagogické práce. Systém sebevzdělávání a přednášek považovali jen za nouzové řešení své situace. I na tomto poli stále zápasili s nepochopením veřejnosti, která se často domnívala, že přednáškové kurzy konané o prázdninách svědčí o tom, že učitelé mají příliš volna a kurzy pořádají pro své rozptýlení. Do kategorie těchto prostředků umožňujících osobní růst, patří i určitá forma relaxace a zábavnější formy poučení ve formě vycházek, výstav a kulturních akcí.

Nezbytné pro učitele této doby byly **prostředky materiálního zajištění členů** - zde se jednalo o podporování učitelů v jejich spisovatelské činnosti a v nezaviněné hmotné tísní. Bylo pamatováno i na vdovy a sirotky po učitelích, kteří neměli odslouženo požadovaných deset let, a tak se na jejich pozůstalé nevztahoval nárok na vdovský nebo sirotčí důchod.

Učitelé konce devatenáctého a přelomu dvacátého století a zde tedy i členové Učitelská jednota Komenský jaksi samozřejmě mysleli na svou úlohu ve společnosti jako nositelů vzdělanosti a zcela přirozeně a bez jakéhokoli nároku na zvláštní ohodnocení počítali s prací ve prospěch společnosti a proto od počátku trvání spolku měly své místo i **prostředky podporující vzdělanost** bezprostředního i širšího okolí- pořádání vzdělávacích schůzí pro „lid“, zřizování čítáren, výchovatelských knihoven a muzeí.

4. Činnost Učitelské jednoty Komenský v letech 1871-1918

Činnost tohoto prvního období trvání Učitelské jednoty Komenský v Mladé Boleslavi se týkala hlavně pěti oblastí. Byla to v první řadě činnost zaměřená k zlepšení celkového stavu školství a hmotných poměrů učitelstva. Dále pak to byla spolková činnost, která měla zvýšit prestiž učitelstva jako významné a pro společnost potřebné profese a zároveň i jeho právního statutu. Další podstatnou částí celkové činnosti tohoto prvního období byla činnost vzdělávací. Významná se zdá být i charitativní činnost učitelstva tehdy nazývaná humánní činností a samozřejmě i činnost vlastenecká.

4.1. Úsilí o zlepšení hmotných poměrů učitelstva a celkového stavu školství

O zlepšení hmotných poměrů svých členů a učitelstva jako celku zápasila jednota neustále. Například v roce 1882 podali členové Učitelské jednoty Komenský v Mladé Boleslavi žádost na snížení služební doby ze 40 na 30let a rovněž žádali, aby učitelstvo bylo zbaveno přírážek k daním. V reakci na poslední úpravu učitelských platů v roce 1894 se píše, že „platy skrovně vyměřené jeví se důležitosti stavu učitelského a pokročilosti země zcela nedůstojné.“⁽⁶⁾ Nejen, že tehdy učitelé pro svou nejnutnější obživu museli kromě své profese obhospodařovat malé hospodářství a běžně se zabývali štěpařstvím a včelařstvím, ale mnohdy museli peníze pro svou rodinu získávat v jakémsi druhém zaměstnání jako obecní písaři, hudebníci na pohřbech, či si přivydělávat tím, že malovali na zakázku zpěvníky nebo mapy. Nevíce ponižující však bylo „šumaření“ po hospodách.

Jednota však se nestavěla jen za své vlastní hmotné prostředky. Brojila proti zanedbávání školství vůbec. Podmínky ve školství, které byly v tehdejší době, se nám dnes zdají zcela nepřijatelné. V roce 1889 je lakonicky popisována jedna z mnoha škol takto: chybí tu lavice, není tu vytápěno, světnice pro učitele není obyvatelná.⁽⁷⁾ Ke zlepšení však nedochází ani po dvanácti letech. Když v roce 1911 prováděl J. Pitrák hygienický průzkum škol na okrese, byl zcela otřesen: „Kdo chce vidět utrpení mužů, žen i dětí, ať jde do našich škol“, píše ve své zprávě.⁽⁸⁾ Ironicky navrhuje umístit na školní budovy nové nápisy, místo stávajících „Školou k životu“, by se podle něj hodilo spíše: „Školou k nemoci“ anebo dokonce „Školou k smrti“⁽⁹⁾, tak otřesný dojem na něj tehdejší hygienické podmínky ve školách zanechaly. Třídy byly přeplněné, běžně 80-100 žáků v místnosti vyměřené pro 50 a to v době, kdy dle Pitráka bylo ve Francii v jedné třídě maximálně 50 žáků, v Holandsku 40-50 a ve Švédsku 30. Žákům i učitelům chyběl vzduch, světlo i prostor. Žáci byli namačkáni v lavicích, které byly v žalostném stavu, sdrátované, nouzově pospravované, podložené cihlami, často z nich trčely ostré hřebíky. Vytápění kamny bylo rovněž zcela

nevyhovující: žákům sedícím v blízkosti kamen bylo nesnesitelné horko, zatímco ti, kteří seděli ve větší vzdálenosti od tohoto jediného tepelného zdroje, téměř mrzli. Hygienické podmínky byly otřesné: šatny neexistovaly, do tříd se proto vždy nanosila spousta bláta, navíc byl ve třídách prach z kamen a podlaha se myla nanejvýš třikrát ročně.

Tekoucí voda přímo ve třídě nebo i ve škole byla vzácností. Pitná voda do tříd se v některých školách nosila až ze vzdálenosti 300 metrů. Záchody byly často nevyhovující a šířily nepříjemný zápach. V naprosté většině byly záchody mimo budovu školy, na dvoře a to vždy záchody bez splachování, „suché“. Budovy škol byly naopak ve velké většině vlhké až plesnivé. Některé byly dokonce v havarijním stavu s bortícími se zdi. Okolí škol byla podle Pitrákova výzkumu rovněž neutěšená. Jen malý zlomek škol měl hřiště. Několik školních budov bylo vystavěno poblíž hnojiště anebo močál. Školního lékaře měly jen dvě školy. Pitrák svůj výzkum uzavírá těmito trpkými slovy: „Pracuje-li učitelstvo ve škole bez nutného vzduchu, bez světla a bez potřebného místa za existenčních poměrů nynějších téměř o hladu a v bídě ještě dobře a velmi dobře, pak se nedá velikost práce jeho ani pochopiti, ani změřiti.“⁽¹⁰⁾

Otřesný stav venkovských škol popsany Pitrákem potvrzuje školní inspektor Karel Sellner ve svých vzpomínkách na počátky své inspekční dráhy. Zde uvádí nevhodnost polohy mnohých škol, protože jsou postaveny na místech mokrých a neodvodněných. Rovněž zjišťuje alarmující stav střech, které nejen způsobují zatékání do budov, ale v mnoha případech dokonce vinou vadných a prohníklých krovů hrozí sesutím. Sellner nezůstává jen u popisu problémů. Upozorňuje představitele obce na kritický stav věci a žádá o nápravu. Starostové obcí a předsedové školských odborů v obci však většinou neměli velký zájem o zlepšení hygienických podmínek na školách. Nejčastějším argumentem bylo, že obecní peníze vložené do škol jsou nenávratnou investicí. Sellner uvádí: „někde se zhrozili, pospíchali s provedením oprav, jinde starosta bručel, že škola je pramenem stálého vydání a že by to snad vydrželo...“⁽¹¹⁾ Na stálé námitky, že náklady na školu jsou neproduktivní, Sellner rozohněně reaguje, „...čím byste byli bez vzdělání? Jaká škola, taková obec, jaké obce, takový stát a národ.“⁽¹²⁾ I ostatní učitelé se svým působením snažili přesvědčit, že investice vložené do vzdělání jejich dětí se v budoucnu vyplatí.

V některých školách si učitelé museli dokonce vypůjčovat od žáků inkoust, aby mohli zapsat do třídnice.

Kromě zlepšení materiálních podmínek ve školství zasazovali se členové učitelské jednoty Komenský také o změny ve správě škol. Opakovaně, v letech 1893 a 1896, žádali místní školní rady v Mladé Boleslavi, Nových Benátkách, Lysé nad Labem a Dobrovici o rozdělení smíšených škol na

samostatné chlapecké a dívčí, se dvěma různými správci a zároveň o oddělení obecné školy od měšťanské, které by také byly spravovány samostatně.

4.2. Činnost zaměřená na prosazení stavovských zájmů

V prvních letech působení Učitel'ské jednoty Komenský byly hlavní náplní spolkové činnosti schůze. O tom, jak vypadaly, si můžeme udělat jasnou představu z dochovaných archivních záznamů.⁽¹³⁾

Účastníků schůze z 15.4.1888 nebylo mnoho, celkem jen asi čtyřicet, což svědčí o tom, jak malým sdružením tenkrát spolek Učitel'ská jednota Komenský byl. Přesto se zdá, že byl významným pro městskou společnost, protože mezi účastníky jsou zaznamenáni i tehdejší starosta města Mattuš, advokát a majitel mlýna.

V této době Učitel'ská jednota Komenský nebyla rozdělena na sekce podle typu škol, přítomno je 20 učitelů, 7 učitelek a 2 profesori a ředitel hospodářské školy a samozřejmě i školní inspektor.

Rovněž je zřejmé, že vztahy učitel'ského spolku s katolickou církví se opět zklidnily. Schůze se účastnili i děkan, katecheta a ředitel kůru.

Kromě běžných spolkových záležitostí, jako je čtení protokolu o poslední schůzi, zpráv jednatele, pokladníka a revizora účtu, volby nového starosty spolku, úpravy účel fondu k stavbě náhrobků zemřelých členů učitel'ské jednoty Komenský a v rámci schůze byla provedena ukázka „z učení zeměpisného ve třetí třídě školy trojtřídní.“

Vedle těchto běžných valných schůzí existují záznamy o schůzích výročních. O tuším státním centralismu konce 19. století svědčí zápis z valné schůze na oslavu panování 40 let Františka Josefa I., dne 28.11.1888. Tato schůze začínala ráno v 9 hodin bohoslužbou v děkanském chrámu, po zpěvu sboru učitelů a po slavnostním proslovu předsedy Učitel'ské jednoty Komenský Františka Wilda dokonce zazněla rakouská hymna. Součástí této schůze byl návrh výboru Učitel'ské jednoty Komenský, „kterak uctíti památku slavného jubilea Nejjasnějšího Panovníka.“

Po řadu let probíhaly zpravidla dvě až tři schůze za rok: jedna spolková, jedna valná a jedna výroční valná, většinou s volbou nového předsedy. I počet účastníků schůzí byl přibližně stejný: 38. Spolkové schůze se obvykle konaly v okolních městečkách a jejich součástí býval společný oběd v hostinci a potom společná vycházka či exkurze. Například prohlídka závodu na výrobu Karborunda v Benátkách nad Jizerou, prohlídka továrny v Josefodole u Mladé Boleslavi, prohlídka zámeckého parku v Horkách, či dokonce prohlídka stroje k umělému chlazení sklepů kyselinou uhličitou v hostinci pana Douši.

Nejdůležitější součástí spolkových schůzí však byly přednášky. Nechyběly ani ve výročních schůzích, v běžných spolkových byly na pořadu obvykle dvě až tři. Byly zaměřeny buď k všeobecnému vzdělání nebo k specifickým pedagogickým problémům, například s výukou matematiky anebo se dotýkaly spolkové a profesní problematiky. Všechny tehdejší přednášky byly předneseny učiteli, členy Učitelské jednoty Komenský. Podle názvů (viz příloha) si můžeme udělat obraz o tom, jak širokým záběrem tehdejší učitelé, absolventi učitelských ústavů, bez vysokoškolského vzdělání, disponovali.

Přesto nebylo vždy snadné učitele pro přednášku získat, jak dokazuje omluvný dopis učitele Hubalovského starostovi Učitelská jednota Komenský, ve kterém vysvětluje, že pro nepříznivé počasí nemůže zimní přednášku slíbit, musí několik kilometrů jít z nádraží pěšky a nedostal by se za světla domů. Jiný nemůže přednášet, připravuje se ke zkouškám pro školy měšťanské.

Manifestační schůze

Manifestační schůze pořádala Učitelská jednota Komenský na podporu svých požadavků a na protest proti opatřením, která jí škodila. Tímto způsobem hodlala upozornit na obtížnou společenskou i hmotnou situaci učitelstva. Při pořádání těchto manifestačních schůzí se zpravidla spojovala s dalšími jednotami v okolí. Například při Manifestační schůzi konané dne 29. dubna 1894 spolupracovala s učitelskými jednotami v Bělé pod Bezdězem, v Mělníce, Mnichově Hradišti, Mšeně, Sobotce, Turnově a v Železném Brodě. Někdy dokonce došlo k uspořádání manifestační schůze na popud Zemského ústředního spolku jednot učitelských, jak k tomu došlo v roce 1906, kdy bylo plánováno konat ve stejný den dvě mohutné manifestační schůze, jednu z nich na jihu země a druhou na severu, právě v Mladé Boleslavi. Při této manifestační schůzi chtěli účastníci vyjádřit nesouhlas s původním nařízením zemské školní rady k školnímu a vyučovacímu řádu. Mezi lety 1899 a 1928 se uskutečnilo okolo 9 manifestačních schůzí. Většina těchto manifestačních schůzí byla pořádána před anebo v průběhu zasedání říšského sněmu.

Učitelé protestovali proti zvýhodňování německých zájmů nad českými v říšském sněmu, proti klerikalismu, ubohým životním podmínkám, proti opomíjení českého školství vůbec. Nechtěli vystupovat proti českým poslancům, naopak se je těmito manifestačními schůzemi snažili podpořit. Důkazem je, že čeští poslanci říšského sněmu byli častými účastníky těchto manifestačních schůzí a mívali dokonce hlavní proslovy zaměřené na zlepšení situace českého školství a existenčních záležitostí učitelů. Příkladem je poslanec Cyrill Papoušek, který vystoupil na manifestační schůzi dne 26.12.1902. Jednalo se o protestní schůzi s tématem „O nesplněných požadavcích učitelstva a důsledcích z toho vyplývajících“.⁽¹⁴⁾

Kromě poslanců si začali všimnout problémů ve školství i příslušníci jiných profesí, zejména lékaři a právníci. Například při manifestační schůzi dne 29. dubna 1900 se za přítomnosti dalších 300 osob postavil na stranu učitelstva advokát Alois Šebora. Ve svém příspěvku „Čeho třeba národu a škole“⁽¹⁵⁾ uváděl příklady toho, jak je české školství zanedbané oproti školství v Dánsku, Švédsku, Anglii a Severní Americe. Zaměřil se především na problém občanské nesvobody učitelů a právní nejistoty, ve které vykonávají své povolání. Vyjádřil názor, že nesvoboda učitelů, kteří ani nemohou říkat, co si myslí, se projevuje v tom, že jsou zvyklí se stále „hrbit“, být podřízeni. Nesamostatné učitelstvo nemůže vychovávat samostatné žáky. V porovnání s jinými národy, obzvláště Američany, kteří vyrůstají v demokratickém ovzduší pak jsou mladí Češi málo samostatní. Nemohou dospět v podnikavé osobité charaktery, jak je tomu v jiných zemích. Tím ztrácí naše země konkurenceschopnost v podnikání, což se podle něj projevuje i tím jak malý počet podniků je v českých rukou.

V dalším projevu vyzýval obvodní lékař Edvard Bičík ke změně sociálního postavení učitele. Zdůraznil, že v zemi, která nese odkaz Komenského, je práce učitele ceněna tak mizerně, že učitel nemůže uživit ani rodinu. Uvedl, že polovina učitelů zemře po dvaceti letech práce a 20% se nedožije penze. Pedagogická činnost ve školách, ve kterých jsou neustále překračovány limity pro počet žáků ve třídě, je už sama o sobě vyčerpávající. Navíc si většina učitelů musí přivydělávat dalším zaměstnáním. Tyto skutečnosti spolu s neustálými existenčními starostmi jsou podle doktora Bičíka rovněž příčinami častých nervových chorob mezi učiteli.

Ve všech těchto manifestačních schůzích zaznívá čtvrtý apel: vlastenecký, existenční, demokratický a profesní. Vlastenecký: po rozkvětu národa, existenční: po důstojném ohodnocení pedagogické práce, demokratický: po svobodě projevu, profesní požadavek: na přiznání nezbytnosti vysokoškolského vzdělání pro učitele .

Vlastenecký apel: učitelé si vážili předchozího odkazu bratrských škol a zvláště Jana Amose Komenského v českém vzdělání. Nechtěli, aby český národ zůstal ve vzdělání pozadu za ostatními národy, naopak , přáli si, aby česká škola byla schopna poskytnout mnohem více. Argumentovali tím, že když Němci byli ještě barbaři, Češi již byli vzdělaní. Český národ pro ně ztělesňuje jakousi pomyslnou hranici Slovanstva Existenční apel: „chceme aby učitelstvo věnovalo se cele škole a dítkám svěřeným a na druhé straně je nutíme, aby přiložili k dílu jen ruku jednu a druhou si vydělávali.“⁽¹⁶⁾ Upozorňují na to, že zatímco se stále zvyšují ceny veškerých životních potřeb, učitelské platy jsou „pokročilosti země nedůstojné.“⁽¹⁷⁾

Apel na svobodu a demokracii:

Členům učitel'ské jednoty Komenský šlo o to, aby pro učitel'skou profesi byla právně zakotvena svoboda projevu. „Na jistých místech se hledí, aby učitel neměl žádný charakter, aby byl mechanickým strojem.“⁽¹⁸⁾

Oslavy třisetletého výročí narození Jana Amose Komenského

Tyto oslavy patřily bezesporu k vrcholům spolkové činnosti Učitel'ské jednoty Komenský v prvním období jejího trvání. Přestože svou obětavou pedagogickou, osvětovou a přednáškovou činností udělali učitelé pro blaho obyvatel vesnic i měst v regionu mnohem více, až velkolepé oslavy „učitele národů“ jim přinesly opravdový respekt. Řečeno slovy dneška, podařilo se jim „zviditelnit se“ na veřejnosti tím nejlepším způsobem. V závěrečné zprávě spolku je to vyjádřeno tímto způsobem: „Jednota pořádáním této slavnosti nevykonala jen povinnost svou a akt vděčnosti (Komenskému), ale tímto prostým vystoupením u širší veřejnosti získala velikých sympatií a u kruhů, kteří nás dosud jen z doslechu znali.“⁽¹⁹⁾

Komenskému se na konci devatenáctého století dostalo zaslouženého, i když opožděného, zájmu a to nejen v kruzích učitel'ských, ale především vlasteneckých. Oslavy k uctění jeho výročí byly pořádány po celé zemi.

Spolek Komenský začal s přípravami k oslavám již v lednu, kdy se diplomatickým způsobem snažil získat pro spolupráci a zastřešení celé akce městskou radu. Líčením příprav v ostatních městech („zasvětit tento den jako svátek veliký, pořádající nákladné slavnosti a stavíce nádherné pomníky“)⁽²⁰⁾ a připomenutím toho, že Jan Amos Komenský vyšel ze stejných, českobratr'ských kořenů jako město Mladá Boleslav, se podařilo přimět městskou radu nejen k přijetí patronátu nad oslavami, ale i k finanční úhradě pronájmu divadla a sálů. Městská rada také na návrh učitel'ské jednoty vyzvala vlastníky domů k osvětlení všech domů navečer a k vyzdobení prapory po dobu trvání oslav. Vyslyšela i žádost jednoty Komenský přejmenovat u příležitosti oslav Školní náměstí na Komenského náměstí. Ve výboru příprav oslav J. A. Komenského spolupracovali členové Učitel'ské jednoty Komenský v Mladé Boleslavi, divadelního spolku Kolár, pěveckého spolku Boleslavan, učitelé ze škol chlapeckých a dívčích, z gymnázia, rolnické školy a hospodářské školy a také představitel městské rady v Mladé Boleslavi. Kromě Mečeříže, Debře a Zdětína se k oslavám v Mladé Boleslavi připojily i mnohé ostatní obce (například Katusice). Oslavy probíhaly celé dva dny, v sobotu 26.března a v neděli 27.března byly skutečně velkolepé. Už od soboty bylo město vyzdobeno slavnostně prapory a celkově okrášleno. Městská rada se navíc postarala, aby městem po oba dny slavností hrála hudba. Uskutečnil se i průvod městem s transparenty, zněly „rány

z hmoždířů“ a plály i „bengálské ohně“. Hlavním bodem oslav byl slavnostní koncert v divadle. Na bohatém pěveckém a hudebním programu a na recitaci se podíleli především členové spolu Komenský a pěveckého spolku Boleslavan. Největší úspěch sklídil tehdy oblíbený živý obraz „Hold Komenskému“ provedený divadelním spolkem Kollár. Po koncertě následoval přátelský večer v sále hotelu Věneč. Druhý den dopoledne byla pořádána slavnostní schůze s přednáškou o Komenském, která podle účastníků měla „průběh velebný, důstojný“. Hlavní přednášky o Komenském se s velkým úspěchem zhostil profesor gymnázia Hobl. Celkový čistý zisk ze slavnosti, 50 zlatých bylo zasláno Jednotě Komenský ve Vídni. K těmto penězům bylo přidáno dalších 68 zlatých získanými pohotovým prodejem brožurek o Komenském, napsaných předsedou vídeňské jednoty Marušky.

Kromě této ušlechtilé podpory, poskytnuté vídeňskému spřátelenému spolku, zaznamenávají ve své závěrečné zprávě představitelé jednoty Komenský v Mladé Boleslavi: „blaží nás to vědomí, že slavnost, kterou jsme památce Komenského zasvětili, těšila se pozornosti a účastenství nejširších vrstev zdejšího a okolního obyvatelstva v míře netušené a že okázalostí a důstojným provedením získala si úspěch znamenitý.“⁽²¹⁾

Oslavy pětadvaceti let trvání Učitel'ské jednoty Komenský v Mladé Boleslavi

Oslavy čtvrtstoletí trvání spolku zůstaly zcela ve stínu velkolepých oslav výročí Jana Amose Komenského. To vypovídá o třech skutečnostech. Jednak o významu odkazu Komenského pro tehdejší učitel'stvo ale i pro celou českou veřejnost. Tento fakt nám zároveň potvrzuje obrovské vlastenecké nadšení tehdejší doby a v neposlední řadě i dokládá skromnost učitel'ského spolku Komenský.

4.3. Založení pracovních odborů

Počátkem 20. století lze ve spolkovém dění vysledovat určitou otupělost a únavu. Dopis V. Dostála psaný v Březně roku 1903 vykresluje atmosféru: „Málo chuti k poctivé práci a nestranné solidaritě. Jen jednotlivci mají celou tu učitel'skou káru táhnout?.....“ Dokládá, že je „slyšeti hlasy, „že přednášeti těm balíkům, kteří rozumí jen hnoji a chlastu, těm docela ne, ...proč se namáhati, vždyť z toho žádný užitek není.“ Tak a podobně filozofuje mnohý mudrc, jen aby nebyl održen od korbele, karet a pohodlnosti svého břicha“.....nečinný lhostejný pesimismus roztahuje se v duši zejména mladých lidí.“⁽²²⁾

Rovněž Ústřední jednota se v dopise z roku 1900 zmiňuje o vzrůstající lhostejnosti kolegů. Svědectvím o tom, že v této době polevila nejen pracovní horlivost učitel'stva, ale i jejich mravnost

je to, že Ústřední jednota ve zmíněném dopise učitelstvo nabádá, aby nebyli „holkaři“⁽²³⁾ ani pijany a kuřáky, také upozorňuje na intrikánství, lhaní, bezdůvodné podezírání a roznášení klepů. Varuje i před donášením na úřady a radí, aby si učitelé vše raději vyřizovali mezi sebou a ochotně a přátelsky. V této souvislosti se Ústřední jednota odvolává se na takzvaný „učitelský katechismus“, který v sobě zahrnuje povinnosti a práva k celku učitelstva, čest, vzdělanost, kolegiální a rovnocennost všech, to znamená ani vyvyšování, ani ponižování. Už tenkrát si učitelstvo uvědomovalo důležitost mediální propagace svých zájmů, která je dnes dle mého názoru opomíjena. Ve zmíněném dopise se totiž jednotlivým jednotám doporučuje pěstovat styky s krajinským tiskem a při krajinských jednotách zakládat odbor publicistický. Znovu je však zdůrazněno dodržování přísné důvěrnosti ve věcech organizačních a taktických.

Dále Ústřední jednota nabádá k odebrání Českého učitele a nakonec vyzývá k zřízení odborů, a to odboru právního, organizačního a literárně – přednáškového v každé Jednotě. Každý z těchto odborů má mít prostředníka pro spojení s Ústředním odborem. Počítá se i s pořizováním statistik těchto jednotlivých odborů.

Učitelská jednota Komenský na tuto výzvu samozřejmě reagovala nejen založením těchto odborů, ale rovněž vytvořením jejich zatímního řádu.⁽²⁴⁾

Postupem času postupně vznikaly nové odbory a reorganizovaly se podle aktuální potřeby. Během let 1903-1931 můžeme nalézt zmínky o práci těchto odborů: vzdělávacího (přednáškového), tiskového, kulturního a čestné rady.

Ve **vzdělávacím odboru** se sbíhaly dva proudy, oba stejně silné. Za prvé je to úsilí o vzdělávání venkovského lidu. Učitelé si uvědomovali svou zodpovědnost v šíření vzdělání, „neboť nevítězí národové ostřím meče, ale silou ducha zvýšeného vzděláním“ (stanovy odboru). Jako šířitele této vzdělanosti vidí vedle dalších profesí sebe - učitele. Dokonce se nazývají „pravými apoštoly.“⁽²⁵⁾ Toto přirovnání se nám jistě může zdát nadnesené až směšné či samolibé, v této době však mělo své opodstatnění. Za druhé bylo třeba v procesu směřování o národní emancipaci podpořit národní vzdělanost. Již bylo zmíněno výše, že německé školy byly finančně zvýhodňovány oproti českým a zvláště v pohraničí snadno získávali českou menšinu. Naprostá většina obyvatel českého venkova měla jen základní vzdělání v rozsahu 5-ti let školní docházky. A nejen to, v duchu masarykovského humanismu učitelé věřili, že vzdělání, nové informace a osvěta dokáží morálně obrodit národ.

Záměrem **tiskového odboru** bylo zřizovat v krajském a místním tisku učitel'ské rubriky. Tyto rubriky měly přinášet populární formou vyučování čtenářské veřejnosti. Příspěvky měly dopomáhat k rozšiřování a čtení příslušné tiskoviny a k zvýšení vnitřní hodnoty listu. Zároveň však měly tyto rubriky sloužit k určité kladné prezentaci učitel'stva v očích veřejnosti. Učitelé si byli vědomi, že potřebují náklonnost veřejnosti aby mohli uplatňovat své stavovské požadavky. Proto byli zpravodajové žádáni, aby interní záležitosti probírali v listech učitel'ských, jinými slovy aby se na veřejnosti „nepralo špinavé prádlo.“

Organizace probíhala takto: každý okrsek Učitel'ské jednoty Komenský měl zvolit jednoho zpravodaje a činnost těchto zpravodajů pak byla koordinována „vrchním pořadatelem“, který příspěvky od zpravodajů přijímal a upravoval pro příslušnou rubriku. Tento koordinátor zároveň spolupracoval s ústředním odborem publicistickým při Ústřední jednotě učitel'ské, kde také získával potřebné informace.

Náplň kulturního odboru byla velice rozmanitá a lišila se v jednotlivých vývojových etapách. V letech 1908-1909 se kulturní odbor zabýval přípravou přednášek pro spolkové schůze (Lev Nikolajevič Tolstoj a jeho umění, Vzpomínka k jubileu Tolstého, Úvod do hygieny školní), ale také snahou o vytvoření malé umělecké galerie, nákupem vhodných modelů pro moderní kreslení a sháněním financí a výběrem knih pro dětské knihovny. Také se zapojil do podporování petice pro zřizování kurzu hospodářských a hospodyňských škol (sekulární varianta dosavadního typu vzdělávání v kláštorech). Odbor rovněž vytvořil „seznam ušlechtilých a formově dokonalých přednesů pro venkovské příležitostné zábavy.“

V letech 1909 si kulturní odbor předsevzal pečovat hlavně o vzdělávací akce na venkově a zorganizoval cyklus osmnácti přednášek zaměřených na historii spojených s besedami. Pokračoval v podporování dobré četby a v práci v knihovnách, organizoval divadelní představení a besídky pro odrostlou mládež. Členové Učitel'ské jednoty Komenský si zvláště uvědomovali význam práce s venkovským dorostem a proto se zde členové kulturního odboru angažovali i v osobních rozhovorech, vědomi si toho, že: „drobný pohovor má někdy více ceny než sáhodlouhé přednášky.“ (Myslím, že v tom by jim jistě dnešní školní pedagogové a školní pedagogičtí poradci dali zapravdu.)

V dalších letech je i u kulturního odboru vidět posun v práci směrem k vyšší odbornosti a cílevědomosti. Odbor organizoval výstavu lidovýchovné práce, oslavu republiky, sledoval filozofické a psychologické proudy v Čechách i v zahraničí a seznamoval se s nimi, zabýval se

otázkami sebevzdělávání učitelstva, spolupracoval s tiskovým odborem při vydávání příležitostných a periodických tisků jak pro účel sebevzdělávání, tak pro „lidovou výchovu.“

Čestná rada. Potřeba ustanovit tento odbor, který pracoval jen velmi krátce, od roku 1909 do roku 1911, nám ukazuje rozpoložení tehdejšího učitelstva. Jak již bylo řečeno výše, období počátku dvacátého století bylo pro učitele nesmírně obtížné. Můžeme pozorovat jistou únavu až podrážděnost způsobenou neustálými boji o základní existenci, o důstojné postavení ve společnosti, o uznání práva na univerzitní vzdělání. Tato rozladěnost se pravděpodobně odrážela i v jejich vzájemných vztazích. Úkolem čestné rady bylo předcházet sporům mezi učiteli, rozsuzovat spravedlivě ty spory, které již propukly, a zakročit tam, kde hrozilo, že spor by mohl ohrozit dobré jméno učitelstva v regionu nebo dokonce dát podnět k posměchu okolí. Jak v pokynech tiskového odboru, tak v činnosti čestné rady můžeme vysledovat až úzkostlivou snahu o dobré jméno učitelstva v očích veřejnosti.

Čestná rada měla k dispozici celou škálu jakýchsi kárných prostředků od „přátelského upozornění předsedy čestné rady“ přes napomenutí předsedy jednoty spojené s výstrahou a písemné pokárání předsednictvem až po vyloučení provinilého jedince z Učitelské jednoty Komenský.

4.4. Činnost vzdělávací

Činnost vzdělávací můžeme rozdělit do tří oblastí: jednak to byla **činnost sebevzdělávací**, kdy učitelé doplňovali své znalosti buď svépomocně, přednáškami z vlastních zdrojů anebo si k přednáškám zvali odborníky, dále **činnost osvětová**, kdy pořádali přednášky pro veřejnost tzv. „lidové přednášky“ a v neposlední řadě **činnost publikační**.

Sebevzdělávací činnost

V roce 1890 byla vytvořena jakási anketa, která měla zjistit, jaké přednášky by učitele z jednotlivých škol nejvíce zajímaly. Této ankety se zúčastnily školy dívčí i chlapecké z Mladé Boleslavi i školy z celého tehdejšího regionu: ze Starých i Nových Benátek, Jablkynic (dnes Jabkenic), Mečeříže, Kochánek, Stratova, Kosmonos a Kropáčovy Vrutice. Všechny tyto školy měly zaslat nejen své návrhy témat pro spolkové přednášky ale i témata pro lidové přednášky. Tato anketa nám pomáhá pochopit, jaké problémy tehdejší učitelé řešili a jaké otázky si ve své práci kladli. Témata, o které byl největší zájem, můžeme rozdělit do několika skupin. Zajímavostí je, že mnohé z těch, kterými se zabývali a nad kterými přemýšleli učitelé v devatenáctém století, jsou aktuální i pro pedagogy jednadvacátého století. Jsou to především témata spojená s kázní žáků a

s jednáním učitelů s rodiči. Lze říci, že to jsou **témata stále živá**. Týkají se budování vztahu žáků ke škole, autority učitele, volnosti a kázně ve škole, praktičnosti učiva pro život (to je dnes velmi aktuální motiv vzdělávacích programů), přetěžování žactva a mládeže učivem, nepřímého vyučování, spolupráce rodiny a školy, výchovy a vzdělávání problematických žáků, komunikace s rodiči.

Naopak **témata vlastenecká**, tak významná v oné době touhy po zviditelnění a osamostatnění českého národa, podle všeho z našeho školství zcela vymizela. Návrhy na přednášky proslovené na tato témata demonstrovaly potřebu výchovy k národnímu uvědomění a sledovaly postavení českého národa mezi okolními národy ve vědě, nečastěji v pedagogice.⁽²⁶⁾

Učitelé konce devatenáctého století vnímali mnohem více než my dnes svou zodpovědnost za mravní výchovu mládeže a svého bezprostředního okolí. Mnohá z navržených témat byla proto spojena se zdravotní a sociální osvětou a mravní výchovou mládeže. Označuji je jako **témata mravní výchovy**. Dnes jsou tato témata zahrnuta do Osobnostně - sociální výchovy, zdravotvědy nebo do programu prevence nežádoucích jevů. Týkalo se to především přednášek zabývajících se nebezpečím alkoholismu, péčí o zdraví a zdravotvědou vůbec. Zajímavý je viditelný posun v tehdejší a dnešní pojetí mravnosti. Tehdejší učitelé velmi často brojili proti marnivosti dívek. Rovněž je patrné, že oproti dnešní praxi na většině škol byla velká pozornost věnována práci s textem a slohu. **Témata zabývající se prací s textem** byla velmi oblíbeným námětem přednášek. Učitelé se zamýšleli nejen nad tím, jak docílit pěkného čtení u svých žáků, ale i nad porozuměním textu metodickým výkladem článků, výběrem vhodných článků, úpravou čítanek a výukou slohu. Výuku čtení směřovali nejen do prvních ročníků, ale i na vyšší stupeň školy.*

Z témat navržených pro přednášky je také vidět živý zájem o **dětská divadla**.

Je zde zřejmá snaha dozvědět se, zda vůbec jsou pro žáky přínosem, a pokud ano, tak jak s dramatickou výchovou konkrétně pracovat.

Z námětů a **témat filozofických a pedagogicko - psychologických** je velmi patrný vzrůstající zájem učitelů o poznání psychologických a filozofických východisek výchovy. Cítili nutnost nahlédnout hlouběji do zákonitostí výchovy a psychologie. Zajímalo je, jak novověká filozofie ovlivňuje vzdělání, jak lze poznat charakter žáka a jak s ním výchovně pracovat a zda jsou výsledky vzdělání podmíněny vrozenými předpoklady.

Snad nejpřekvapivější je sledovat mezi těmito náměty na přednášky rodící se „podhoubí“, ze kterého v české pedagogice vznikla práce „pokusníků“ dvacátých let a „příhodovská“ reforma

* Vzhledem k nedostatkům ve funkční gramotnosti českých žáků zjištěné při evropském srovnávacím výzkumu PISA, se k této problematice budeme stále více vracet i v tvorbě vzdělávacích programů.

třicátých let. Tímto „podhoubím“ mám na mysli zájem o **moderní pedagogická témata**. Píše se rok 1890 a učitelé se chtějí zabývat nepřímým vyučováním, možností vyučování reálií v přírodě, zamýšlejí se nad tím, kde škodí a kde prospívá mechanismus ve vyučování na obecné škole, hodlají se zabývat praktickými pokusy ve vyučování, chtějí studovat práci dr. Gustava Lindnera.

Skupina témat spojených s **problematikou tělesné výchovy a ručních prací** je pro nás již vzdálená. Na rozdíl od nás si naši pedagogičtí předchůdci kladli otázku, zda má vůbec význam vyučovat dívky tělocviku a chlapce ručním pracím.

Tehdejší pedagogové si také uvědomovali význam promyšleného **používání didaktických pomůcek a školního vybavení**. Chtěli se naučit preparování zvířat, zajímali se o možnosti užití drobnohledů, ale zamýšleli se i nad co nejlepším využitím všedních každodenních školních součástí a pomůcek jako je tabule, skříň na pomůcky, školní lavice.

V roce 1892 podala učitelská jednota Komenský žádost c. k. Okresní školní radě, aby vymohla zřízení přípravného kurzu pro kandidáty škol měšťanských při zdejším gymnáziu. Chtěla tím svým členům i ostatním kolegům umožnit jak vyšší odborné vzdělání, tak možnost zlepšení hmotné situace v případě absolvování a úspěšného složení zkoušek pro školy měšťanské. Vyučování mělo probíhat ve středu a v sobotu odpoledne, kdy měli učitelé volno. Učitelé z celého okresu byli vyzváni k předběžnému přihlášení se ve třech skupinách aprobací: 1. skupina gramaticko- historická obsahovala vyučovací jazyk, zeměpis, dějepis a pedagogiku, 2. skupina, přírodovědecká zahrnovala přírodopis, přírodozpyt a k tomu jako doplněk matematiku nebo kreslení a pedagogiku, 3. skupina matematicko- technická poskytovala specializaci matematiku, kreslení od ruky, krasopis, k tomu jako doplněk přírodozpyt a nebo rýsování a opět pedagogiku. Celkem se přihlásilo 70 zájemců z 29 škol. Zahrnuto bylo široké okolí. Náselnice, Mnichova Hradiště, z Veselé, Zvířetic, Skalska, Kováně, Katusic, Kláštera, Jíviny, Čisté, Bakova, Březiny, Bukovna, Lysé nad Labem, Debře, Žerčic, Jabkenic, Kochánek, Jiřic, Krnska, Kněžmosta, Bělé pod Bezdězem, Branžeže, Kropáčovy Vrutice, a samozřejmě z Mladé Boleslavi. Největší zájem byl o první skupinu-30 zájemců, 23 učitelů se přihlásilo do druhé skupiny a 17 projevílo zájem o třetí skupinu.

Učitelé také sledovali rozvíjející se hospodářství a nové potřeby vzdělání, které si průmyslová výroba vyžaduje. Chtěli poskytovat vzdělání, které jejich žáci potřebovali ke svému uplatnění ve společnosti. Proto v roce 1892 podali žádost o zřízení feriálního (prázdninového) kurzu pro ruční práce na chlapeckých školách při škole řemeslnické. Ve své žádosti uvádějí, že jejich zájem o problematiku byl vzbuzen „při povinné přednášce ve valné schůzi dne 5.11. a zvláště

návštěva víceleté školy řemesel v dílnách pro vyrábění předmětů z kovu a ze dřeva vzbudilo v učitelstvu touhu i přání vzdělávati se v předmětu tom novém mnohoslibném.“⁽²⁷⁾

Ne všichni však souhlasili s tímto způsobem řešení jak se odborně vzdělávat. J. Pitrák píše „Takovými kurzy jenom dokumentujeme, že naše školní práce není tak úmorná, jak tvrdíme. Téměř všechna neučitelská veřejnost pokládá naši práci za lehkou, neutvrzujeme ji v tom a užíváme prázdnin k zotavení. Také cestování, pro nás tak potřebnému.“⁽²⁸⁾ Je zřejmé, že po létech marných snah o dobytí univerzitního vzdělání pro svou profesi byli učitelé přednáškami znaveni. Cítili, že sebelepší přednášky nemohou nahradit systematickosti vysokoškolského studia. Podobné ohlasy sklidil návrh na pořádání takzvaných univerzitních extenzí v roce 1902: „Přednášky pouze paralyzují naše vědomosti, tyto neprohlubují náležitě, ale pouze jakousi záplatu poskytují. Učitelstvo ať setrvá na svém a důsledně se domáhá vyššího vzdělání.“⁽²⁹⁾

Navíc měli mnozí problémy s dojížděním, vlastní dopravní prostředek nevlastnil nikdo a kolegové z mnohých malých vesnic se nemohli spolehnout na vlakové spojení. Někteří, jak uvádějí, by museli dvě cesty vykonat pěšky. Proto navrhuji přednášky vytisknout nebo autografovat potom rozprodat těm, kteří se nemohou zúčastnit.

Přes tyto námitky byly na výroční schůzi roku 1902 řádně odsouhlaseny a pak uskutečněny tyto tzv. **univerzitní extenze** neboli univerzitní kurzy z filozofie, pedagogiky a estetiky. Přednášely opravdové kapacity svého oboru:

PhDr. František Čáda měl cyklus tří přednášek *O smyslových výkonech člověka z hlediska psychologického*, PhDr. František Drtina přednášel vícekrát. Nejprve přednesl *Úvod do mravouky*, poté třídílný cyklus přednášek *Lidský názor o světě a životě*. PhDr. Otakar Hostinský přednášel o *Umění a lidu. O vývoji evropské společnosti v 19. století* promluvil budoucí československý prezident, tehdy univerzitní profesor PhDr. Tomáš Garrigue Masaryk.

Kromě těchto filozofických přednášek probíhaly v Turnově praktičtěji zaměřené univerzitní kurzy: *Kurz kreslení dle moderních zásad*, *Hospodářský kurz*, *Vlastivědný kurz*, *Přírodovědné (fyzikální praktikum)*, *Kurz hudební výchovy*.

Osvětová činnost

Sami členové spolku ji označovali jako „kulturní práci“ Učitelé si vytkli za cíl etické (mravní) povznášení lidu a to v ohledu vlasteneckém, společenském a sociálním. Tohoto cíle hodlali dosáhnout těmito prostředky: rozšiřováním dobrých knih a potlačováním špatných (zde jsou myšleny dobové krváky a románové přílohy denních listů), vzbuzováním nechuti k četbě „vodnatelných“ románů a vzbuzování zájmu o četbu vzdělávací, zřizováním veřejných spolkových

knihoven a knihoven pro dospívající mládež, šířením dobrých časopisů a potlačováním špatných, podporováním veřejných čítáren ve městě a pokud možno i na venkově, pořádáním ušlechtilých zábav a také přednášek a rozhovorů o důležitých událostech a významných osobnostech a také tím, že budou především dorůstající mládež a prostý lid vést k tomu, co a jak číst. Proto vznikaly obecní čítárny, například v Kochánkách a v Rejšvicích.

Motem vzdělávacího odboru bylo „...rozšiřovat a organizovat prostředky kultury duchové jedincům i celým masám svého okolí, sílití tudíž sebevzdělání a šířiti vědomosti mezi lidem.“⁽²⁵⁾

Přednášky byly vůbec považovány za nejúčinnější prostředek k uskutečnění vytyčeného cíle. Bylo dbáno na to, aby byly zpracovány co nejdůkladněji a podle předem určeného postupu a plánu. Jak již bylo řečeno, v ohnisku pozornosti byla mravní výchova a velký zájem byl věnován rodině a výchově dětí, jak je zřejmé z témat přednášek, které se zabývaly součinností rodiny a školy, úlohou ženy jako manželky a hospodyně.

Můžeme však pozorovat i zárodky práce dnešních školních poradců - v přednáškách o volbě budoucího povolání a v preventivních varováních před nežádoucími jevy se kterými se mládež mohla setkat: před alkoholem, kouřením, účastí na zábavách a hraním karet, školních psychologů - v promluvách o vztazích v rodině. Velká pozornost byla věnována zdravotě a výchově dospívajících dívek. Podobně jako na konci devatenáctého století i na začátku dvacátého století byla často frekventovaná témata vlastenecká.

Publikační činnost členů učitelské jednoty Komenský od roku 1871 do roku 1918

Přesto, že tomto prvním období byli členové spolku vytíženi jak prací ve škole, tak výdělečnou činností po práci a byli rovněž hojně zapojeni ve spolkové práci, našli si i čas pro publikační činnost. Zpočátku je k tomu nutil nedostatek vhodných učebnic pro výuku, později se pustili do odborného zkoumání přírodních, kulturních a historických památek ve svém okolí a nakonec publikovali své vlastní pedagogické zkušenosti.

Jednou z nejobjektivnějších postav tohoto prvního spolkového období je bezesporu učitel Václav Vaněk. Právě v jeho publikační činnosti můžeme spatřovat všechny shora uvedené trendy.

Vaněk byl nejen zakladatelem a vůdčí postavou začátků spolku v Mladé Boleslavi a účastníkem prvního učitelského sjezdu, ale na jeho popud také vznikla v roce 1896 Ústřední jednota učitelských spolků. Byl vynikajícím hudebníkem, obětavým vlastencem, svérázným humoristou, skvělým zeměpisce a historikem a především moudrým a laskavým pedagogem. To vše se projevilo v jeho spisech. Z obrovského množství je možno uvést jen několik příkladů.

Učebnice - těch napsal Vaněk mnoho. Jednou z nich je učebnice *Měření ploch těles z roku 1864*. Kromě psaní učebnic Vaněk vytvářel učební pomůcky. Některé z nich byly vystaveny na národopisné výstavě roku 1891 a to na třech velkých tabulích. Na zemské výstavě v roce 1895 měl vystaveny výukové tabule mluvnice „originelně smontované z nalepených obrázků.“⁽³⁰⁾

Pedagogické spisy - *Kázeň jaká ve škole nemá býti* 1873. Podle pamětníků byl Vaněk neobyčejně vlídným a přátelským učitelem, který měl však zároveň nesmírně silnou přirozenou autoritu. Při nezbedném chování žáků stačil jediný jeho smutný pohled a třída se uklidnila.

Badatelské spisy - *Topografie okresu Mladoboleslavského* 1878, *Historické obrázky z Boleslavska* 1891.

Muzikologické spisy - Jak již bylo uvedeno, hudba byla Vaňkovou velkou vášní a hudební spisy patří v jeho spisovatelské pozůstalosti mezi nejpočetnější. Za všechny alespoň jeden - *O reformě hudby chrámové* 1883

Vlastenecké spisy - Vaněk byl za své demokratické snahy a vlastenecké cítění často překládán z jedné vesnické školy na druhou. Celý život se zasazoval za názorovou svobodu učitelů a za demokratickou a svobodnou školu. Nebyl však žádným upjatým mentorem ale milovníkem radostného života a rád si i zaveršoval: „Jak doufá kuřátko v svou kvočičku, tak doufám já v tebe škol tatíčku, že pohneš mou jednu i druhou ves, aby mi zvýšily sobotáles.“⁽³¹⁾ Od mládí se usilovně vzdělával. Nenáviděl formalismus ve školství, ostře kritizoval i vlastní učitel'skou organizaci. „Máme hleděti ve spolku našem „Komenském“ abychom si práci ulehčili, život svůj dost krušný zpříjemnili a co činíme my? Namísto ulehčení ještě hledáme věci, které náš úřad jen ztěžují, pro samé paragrafy a osnovy není ani možno pohleděti skutečnosti, životu v tvář. Znamka nynějšího školství: jen když je to na papíře, jen když se procenta udají...jak to vypadá ve skutečnosti, kdo by se o to staral...“⁽³²⁾

Své radikální názory vyjádřil například ve spisu „*Učitel a národ*.“

4.5. Činnost dobročinná

Dobročinné akce tehdejší učitel'ské jednoty Komenský lze rozdělit do dvou oblastí. Za prvé to byly jednorázové akce formou sbírek, zaměřené na okamžité zmírnění aktuálního nedostatku kolegů nebo ještě častěji pozůstalých po zesnulých učitelích. Tak například získala jednota sbírkami 44 zlaté 50 krejcarů pro zaopatření sirotek po zesnulém kolegovi Tomáši Nechutném z Jiřic a 22 zlaté sirotkům po řídícím učiteli Čenku Brotanovi z Kvíčovic. (Na kontě v hospodářské záložně nechali pro podobné případy uloženo 126 zlatých). Za druhé se jednalo o příspěvky na dlouhodobé dobročinné projekty jako byl Bolzanův učitel'ský sirotčinec v Praze, kterému jednota Komenský

přispěla 285 zlatých. V roce 1904 spolek Komenský zřídil u příležitosti 50letého jubilea vlády císaře a krále Františka Josefa I. podpůrný fond pro učitelstvo a také tento fond pak bezplatně řídil. Z tohoto fondu měly být podporovány vdovy po učitelích, které neměly nárok na penzi od státu, protože jejich zesnulí manželé nedokončili desátý služební rok, dále sirotci po učitelích, kteří nenalezli zaopatření v Bolzanově sirotčinci anebo překročili osmnáctý rok a studují a nakonec učitelé a učitelky, kteří se nezaviněným způsobem ocitli v okamžité hmotné tísní.

Jednota rovněž založila fond k stavbě náhrobků zemřelých členů jednoty.

4.6. Činnost vlastenecká

Za vlasteneckou povinnost považovali členové spolku Komenský především podporu stejnojmenného spolku Jednota Komenský ve Vídni. Pro tyto své učitelské kolegy nejen vybrali v prvním období svého působení 123 zlatých, ale podporovali je i zasíláním knih. Pořádali také do vídeňské partnerské školy zájezdy. Mezi vlastenecké aktivity spolku lze zařadit i angažovanost jednoty Komenský v dalších českých organizacích. Spolek se stal zakládajícím členem Ústřední matice školské s příspěvkem 500 zlatých a zakládajícím členem Muzejního spolku v Mladé Boleslavi s příspěvkem 25 zlatých. Další z aktivit vlastenecké povahy je možné označit úspěšnou účast Učitelské jednoty Komenský v Mladé Boleslavi na Národopisné výstavě roku 1895. Jako uznání zásluh o Národopisnou výstavu československou zaslal výbor výstavy Učitelské jednotě Komenský v Mladé Boleslavi bronzovou medaili a čestný diplom. V roce 1879 Učitelská jednota Komenský přistoupila k Ústřednímu spolku jednot učitelských v Praze.

Také v manifestačních schůzích učitelstvo ze spolku Komenský opakovaně vystupovalo proti germanizaci ve školách.

Nejvíce se učitelé z Komenského snažili vystupovat vlastenecky v době první světové války. Působili jako „živel protirakouský, který správně chápal velký význam a možné důsledky světové války.“⁽³³⁾ Tím si učitelé vysloužili pověst politicky nespolehlivých osob, které navádí ostatní k přeběhnutí a „ubíjí v mužstvu lásku k dynastii a k říši“⁽³⁴⁾ a podle toho bylo také s nimi zacházeno. Byli nejen přednostně vybíráni k nebezpečným úkolům ale také různým způsobem šikanováni a stále sledováni. V té době byla vůbec pedagogická činnost učitelů omezována a všelijak znemožňována. Učitelé museli vypomáhat při vytváření různých soupisů a seznamů a ve školách namísto výuky probíhaly sběry kovů, ostružinového listí, kopřiv a podobně. Navíc museli učitelé ze svého už tak bídného platu odvádět příspěvky.

V době bezprostředně před první světovou válkou přichází mezi členy Komenského jakási nová vlna pedagogického nadšení.,, jako by učitelstvo ze sna procitlo, rozbíhá se plnou parou za ideou vyššího vzdělání a ovocem tohoto snažení je řada reform.Každý vyučovací předmět našel řadu nadšených průkopníků nových method a tak pokračováno až do vypuknutí světové války“.⁽³⁵⁾ Učitelé se radují z nových modernějších učebnic: ze *Slabikáře* s obrázky Mikoláše Aleše, z Tůmovy *Prvouky* a z Müllerovy knihy *O volném slohu*. Čerpají poznatky o školní praxi reformních snah a zahraničního reformního hnutí z četného pedagogického tisku. Na okresních schůzích Jednoty se pojednává o nových směrech ve výchově. Dochází k reformě výuky zpěvu, tělocviku a zvláště českého jazyka.

Po červenci 1914 však přichází krutá perzekuce. Učitelské i žákovské knihovny jsou doslova rabovány a mnoho knih je zkonfiskováno anebo poškozeno vytrháváním nepohodlných článků. Na „indexu“ je Machar, Jirásek a další.

Ve školách se vůbec učí málo, buď z nedostatku uhlí na otop, nebo pro nedostatek učitelů. „Učitelé uštvaní, bičovaní spoustou výnosů, jež dovedly vystrašiti duši z těla, mučení sžíravými starostmi o vlastní děti, viděli s hrůzou, jak rotpadá se pracně vybudované dílo minulých let, jak mládež mravně upadá a hubne, tělesně chřadne...“⁽³⁶⁾

Literatura:

- 1) OA v Mladé Boleslavi UJ-K karton 2 i.č.47
- 2) SELLNER K. *Almanach školského okresu mladoboleslavského*. Mladá Boleslav: Tisk J. Chládek 1933 s.100
- 3) Dopis Trautese z Prahy OA v Mladé Boleslavi karton 6 i.č. 60 list 15.
- 4) Spolkové stanovy 1871-1925 OA v MB UJ-K i. č.
- 5) OA v Mladé Boleslavi UJ-K karton 6 i.č. 62 .
- 6) Z projevu J. Trautese OA v Mladé Boleslavi UJ-K karton 6 i.č. 62 s. 25
- 7) SELLNER K.,PRŮŠA J.,BAYER J.,JANSKÝ K. *Kronika školství okresu mladoboleslavského*.Mladá Boleslav: Tisk J. Chládek 1923
- 8) Zpráva J. Pitráka z roku 1911 OA v Mladé Boleslavi UJ-K karton 7 i.č. 64 list 24
- 9) Zráva J. Pitráka z roku 1911 OA v Mladé Boleslavi UJ-K karton 7 i.č. 64 list 24-28
- 10) tamtéž
- 11) SELLNER K. *Almanach školského okresu mladoboleslavského*. Mladá Boleslav: Tisk J. Chládek 1933 s.146
- 12) tamtéž
- 13) OA v Mladé Boleslavi i. č.42-44
- 14) OA v Mladé Boleslavi karton 6 i. č. 62
- 15) OA v Mladé Boleslavi karton 6 i. č. 62
- 16) OA v Mladé Boleslavi UJ-K karton 6 i.č.62 s. 19
- 17) OA v Mladé Boleslavi UJ-K karton 6 i.č. 62 s. 16
- 18) tamtéž
- 19) OA v Mladé Boleslavi UJ-K karton 1 i.č. 42-44
- 20) OA v Mladé Boleslavi UJ-K karton 1 i.č. 44
- 21) OA v Mladé Boleslavi UJ-K karton 6
- 22) Dopis V. Dostála v Březně 1903 OA v Mladé Boleslavi UJ-K karton 1 i. č. 42-44
- 23) Dopis Ústřední jednoty v Praze 1900 OA v Mladé Boleslavi UJ-K karton 1 i.č.42-43
- 24) 21.2. 1905 OA v Mladé Boleslavi UJ-K karton 1 i.č.42-43
- 25) OA v Mladé Boleslavi UJ-K karton 1 i.č.42-43
- 26) OA v Mladé Boleslavi UJ-K karton
- 27) Opis žádosti k c. k. okresní školní radě z 26. 11 1892 OA v Mladé Boleslavi UJ-K karton 4 i.č.53
- 28) Dopis předsedy UJK Pitráka z 22.1 1906 OA v Mladé Boleslavi UJ-K karton 4 i.č.53 list 49

- 29) Dopis J.Eliáše ze Všelís z 20.11. 1902 -K karton 4 i.č.53 list 42
- 30) SELLNER K. *Almanach školského okresu mladoboleslavského*. Mladá Boleslav: Tisk J. Chládek 1933 s.
- 31) Posel z Budče 1874,
- 32) SELLNER K.,PRŮŠA J.,BAYER J.,JANSKÝ K. *Almanach školského okresu mladoboleslavského*. Mladá Boleslav: Tisk J. Chládek 1933 s. 101
- 33) SELLNER K.,PRŮŠA J.,BAYER J.,JANSKÝ K. *Kronika školství okresu mladoboleslavského*. Mladá Boleslav: Tisk J. Chládek 1923.s.79
- 34) SELLNER K.,PRŮŠA J.,BAYER J.,JANSKÝ K. *Kronika školství okresu mladoboleslavského*. Mladá Boleslav: Tisk J. Chládek 1923.s.79
- 35) SELLNER K.,PRŮŠA J.,BAYER J.,JANSKÝ K. *Kronika školství okresu mladoboleslavského*. Mladá Boleslav: Tisk J. Chládek 1923.s.78
- 36) SELLNER K. *Almanach školského okresu mladoboleslavského*. Mladá Boleslav: Tisk J. Chládek 1933 s. 101

5. Činnost Učitel'ské jednoty Komenský po roce 1918-1940

„Velké proroctví Jana A. Komenského naplnilo se. Jsme svobodni a svobodna je i česká škola.“⁽¹⁾
Tak vyjadřují učitelé své poválečné nadšení.

Situace ve společnosti se po válce a hlavně po vzniku samostatné Československé republiky zásadně změnila. Změnila se i situace učitelů. Především došlo ke zlepšení jejich hmotné situace. Už v prvním roce trvání republiky bylo dosaženo zákonem z 23. května 1919, platným od 1. listopadu 1918, parity se státními úředníky se stejným vzděláním. Vzhledem k vzrůstajícím cenám byly tyto mzdy znehodnoceny, ale díky aktivitě Zemského učitel'ského spolku ve spolupráci s poslanci došlo zákonem z října 1919 k úpravě ve prospěch učitel'stva. Novelou zákona v roce 1920 byla započítána do služebního postupu i všechna služební léta učitelů. Tím byl završen boj za hmotné požadavky učitel'stva. Po vyřešení těchto svých nejpálčivějších problémů se učitelé v mladé demokratické republice vrhli všemi silami do práce především školské, ale i osvětové. Toužili povznést úroveň českého školství tak dlouho zanedbávaného v rakouském mocnářství. Učitelé rovněž však pokračovali v úsilí o přiznání akademického vzdělání své profesi. V době svobodné republiky mohli mnohem otevřeněji vystupovat proti klerikalismu ve školství než dříve. Zasazovali se také o etatizaci školství.

V poslední letech existence spolku, ve smutném období let 1938-1940 se snažili opět pozvednout národní sebevědomí.

Po roce 1921 měla jednota 173 členy a dělila se na okrsky : březenský (svolavatel K. Šindler), bezenský (svolavatel A. Wildman), dobrovický (svolavatel K. Pošva), dolnoslivenský (svolavatel Jan Sůva), novobenatecký (svolavatel Jan Boudyš), rejšický (svolavatel Karel Žádník), mladoboleslavský (svolavatel Josef Holub) a lysský okrsek.

Dalšími změnami prošly i pracovní odbory jednoty. Nadále pracoval odbor kulturní s předsedou J. Gabrielem, školský s předsedou Adolfem Wildmanem, právní, kterému předsedal Josef Holub, nově zahájil činnost odbor mladých učitelů v čele s J. Holubem „humanní“ s předsedou Františkem Misíkem a hospodářský, kterému předsedal Josef Dibelka. Protože schůze odborů byly příliš nákladné, přistoupilo se v rámci úspor k písemnému dorozumívání.

Na práci školského odboru je nejvíce vidět vývoj ke kterému došlo v průběhu trvání spolku Učitel'ská jednota Komenský v Mladé Boleslavi. Ve dvacátých a hlavně v třicátých letech už učitel'stvo jasně vědělo, kam směřuje, co hodlá získat a jakými prostředky ke svým cílům dojde. Učitel'stvo se zformovalo v sebevědomou profesní skupinu. Pro svou práci začalo používat cílenější strategie. Proto také došlo v rámci školského odboru k organizačnímu přeskupení. Byl vytvořen

sbor odborných pracovníků - znalců jednotlivých pedagogických a školních otázek. Po roce 1928 ve školském odboru tedy samostatně pracovalo pět pracovních sekcí, z nichž každá měla svého jednatele:

- pracovní sekce pro pomoc školám
- pracovní sekce pro vysokoškolské vzdělávání učitelů
- pracovní sekce pro didaktiku obecné školy
- pracovní sekce pro didaktiku měšťanské školy
- sekce podle učebních předmětů

Zároveň školský odbor spolupracoval na výzkumu mládeže, pečoval o výchovu nových pedagogických pracovníků, zasazoval se o provedení nových školských požadavků (vysokoškolské vzdělání pro učitele, nové osnovy, pomocné školství, počet vyučovacích hodin jednotlivých předmětů), pokoušel se realizovat kurzy moderních jazyků (nezbytné pro kolegy, kteří se chtěli seznámit s tehdejší vědeckou pedagogikou), pořádal přednáškové a debatní cykly, zabýval se otázkou reformy dětského časopisu, připravoval školní zájezd do Vídně a dokonce se snažil uplatnit školské a pedagogické záležitosti v Československém rozhlasu.

Práce spolku po útlumovém období z počátku 20. století začíná opět vzkvétat. Se vznikem nové demokratické republiky přicházejí přísliby změn v oblastech, které se za rakousko-uherského mocnářství zdály být neřešitelné. Ve společnosti se celkově projevuje jakási euforie. I členové jednoty Komenský jakoby by „pookřáli“. Zvláště naléhavě si uvědomují potřebu vyššího vzdělání. Do školství přicházejí kandidáti učitelství s pouhými dvěma ročníky učitel'ských ústavů a abiturienti středních škol s „válečnými“ maturitami. Jednalo se o tzv. předčasné maturity, které skládali studenti před odchodem do války.⁽²⁾ Někteří dokonce přicházeli k maturitám přímo ze zákopů I. světové války a do nich se také vraceli. Představu o tom, jak probíhaly tyto válečné maturity, si můžeme udělat z výpovědi tehdejšího zkoušejícího, zaznamenané Karlem Sellnerem, který výstižně popisuje úroveň těchto uchazečů : „...jejich vědomosti byly skrovné...viděli jsme, jak se vracejí do hrůz války s nepatrnou nadějí v šťastný návrat...mohli jsme je uznati za nezpůsobilé?“⁽³⁾ Ti šťastnější, kteří se vrátili, pak samozřejmě cítili potřebu dokončit svá studia. Učitel'ská jednota Komenský pro ně zřizovala speciální kurzy.

Doba poválečná přinesla také mnohem naléhavěji ozvěny světového reformního hnutí. Učení L. N. Tolstého, M. Montessoriové, E. Keyové a dalších proniká rychle mezi učitelstvo. Zdůrazňují se nové směry ve výchově a vyučování. Mluví se o činné škole, o měnícím se poměru učitele a žáka. Do školství pronikají nové vědecké objevy hlavně z oboru psychologie. Ve školství se zavádějí nové předměty: vlastivěda, občanská nauka, občanská výchova, domácí nauky, výchovné ruční práce. Aby pomohla svým členům orientovat se v množství nových pojmů a informací, uspořádala Učitelská jednota Komenský prostřednictvím svého školského odboru pod vedením Emanuela Strnady cyklus přednášek univerzitních profesorů, školních odborníků i praktiků z řad učitelů.

Témata přednášek potvrzují onen koperníkovský obrat v myšlení pedagogů na počátku dvacátého století, „dítě ve středu dění“. Přednášelo se o novodobém pohledu na dítě, o základech dětské psychologie, o zkoumání dětské inteligence, o sociologii dítěte, o vývoji dětských představ, o dětech problémových a o dětech se speciálními vzdělávacími potřebami z hlediska psychopatologie, o vývoji pedagogiky, o škole a zdraví dítěte, o psychologii dětského výtvarného projevu, o dětských stavbách (viz. Dům dětství v Krnsku) a o napodobovacích hrách. Problematice nových předmětů se věnoval i župní sjezd učitelstva v roce 1923, kde zazněly v podání členů Jednoty Komenského přednášky o občanské nauce a výchově (pojem, obsah, metoda a rozsah) od L. Horáka aj. Novotného, o vlastivědě od K. Sellnera, A. Čiháka, J. Dibelky J. Svárovského a E. Strnady a laické morálky od R. Kratochvíla).

Praktické informace poskytl J. Anton a o zkušenosti z vyučování nových předmětů se podělili V. Dostál, K. Šindlauer a F. Jíra.

Jak již bylo uvedeno, členové spolku se s reformním hnutím seznamovali ponejvíce prostřednictvím přednášek. Zpočátku, jak je známo, se snahy tehdejších reformátorů – takzvaných „pokusníků 20. let“ obracely hlavně k volnému slohu a umění. Proto již v roce 1903 zaznamenáváme rozhořčenou reakci pana Pitráka nad přednáškou Bakulovou. Je mu vytýkán kult talentů a svérázných individualit.⁽⁴⁾ Zajímavostí je, že tentýž pan Pitrák o tři roky později opět zve Bakuleho na přednášku do Mladé Boleslavi. Činnost Bakuleho rovněž ostře kritizoval další tehdejší člen Učitelské jednoty Komenský Emanuel Strnada.⁽⁵⁾

V roce 1904 následují přednášky o přístupu reformátorů ke kreslení na obecných školách a o reformních snahách ve vyučování mateřského jazyka. Přednášky na toto téma sledujeme ještě v roce 1908.

V roce 1924 je to již přednáška na téma občanské výchovy v praxi a v roce 1933 přednášky o individualizaci učení a o skupinovém vyučování.

V letech 1932 a 1933, které byly jednotou Komenský věnovány reformním školám, přednášela L. Žofková svým kolegům spolu se St. Velinským M. Kühnelovou. a M. Dismánem. Součástí těchto akcí na podporu reformních škol byl i zájezd na pokusnou školu do Bakova nad Jizerou, byla také uspořádána výstava pedagogické literatury a školních pomůcek.

Mnoho kurzů bylo rovněž pořádáno k poznání nových směrů ve vyučování kreslení zpěvu. Jednota Komenský, aby umožnila svým členům cestovat a získávat tak nové zkušenosti potřebné k jejich práci, založila roku 1929 Sellnerův fond, z jehož úroků byla každý rok udělována dvě cestovní stipendia.

Členové učitel'ské jednoty Komenský se také nechali inspirovat přednáškami a články Václava Příhody o globální metodě čtení a za podpory nadšeného stoupence školských reforem, školního inspektora Karla Sellnera se pustili do ověřování v praxi. Nejprve začal F. Jíra současně s pokusem zlínským v roce 1928-1929 v Krnsku, o něco později tuto metodu vyzkoušel Václav Kozák na pomocné škole v Mladé Boleslavi. Po prvních příznivých výsledcích se metoda rozšířila na další školy v okrese. Ve školním roce 1928-29 to byly jen dvě třídy, v dalším školním roce 1929-1930 tři třídy, v roce 1930-1931 už osm tříd, od roku 1930 až do roku 1933 se zapojilo každý rok vždy po osmi třídách. Ze známých aktivních členů zapojených v tomto experimentu jsou uvedeni Karel Šindlauer, správce školy v Sukoradech, a učitel Emanuel Strnad. Celý pokus je účastníky hodnocen kladně, jen jeden žák se nenaučil číst, je však uvedeno, že šlo o žáka, který opakovaně propadal a nenaučil se číst ani syntetickou metodou. Účastníci poukazují na velké individuální rozdíly mezi dětmi. Některé začaly číst už počátkem druhého měsíce, jiné až v šestém měsíci, děti „opozděné“ (se speciálními potřebami) až v osmém a devátém měsíci. V průměru se však jedná o tři měsíce. Je zde vyjádřena výtku učitelům: někteří „nevydrželi a učili globální metodou pouze šest měsíců a pak vše dokončili „po svém.“⁽⁶⁾

Okresní školní inspektor K. Sellner stál za mnohými iniciativami na podporu nových pedagogických směrů ve vyučování. Na pracovní schůzi jednoty v Nových Benátkách pojednával o zásadách vyučování na pokusné škole diferencované a členstvo se pak zúčastnilo vyučování ve všech třídách tamního Komenia.

5.1. Vlastní pokusné a reformní snahy členů Učitelské jednoty Komenský

Členové Učitelské jednoty Komenský se obdivuhodně angažovali v reformních snahách dvacátých i třicátých let dvacátého století a v tomto období také vzniklo na území školního okresu mladá Boleslav několik pozoruhodných pokusů.

Havránkova metoda ve škole ve Všelisech

Od roku 1905 působil na trojtřídní obecné škole ve Všelisech výborný odborník a reformátor Ladislav Havránek. Tento aktivní člen Učitelské jednoty Komenský měl už tehdy pověst vynikajícího odborníka a nadšeného reformátora. Přestože škola ve Všelisech měla výbornou pověst už před první světovou válkou, rozhodně to nebyla výběrová škola. Spíše naopak, převažovali žáci se slabším nadáním a dokonce zde byly i děti všelijak znevýhodněné. Právě pro ně však se stala Havránkova metoda individuálního přístupu nejprínosnější. Havránkovy reformní snahy procházely napříč všemi vyučovacími předměty. Největší důraz kladl, jako většina ostatních reformátorů-pokusníků, na výtvarnou složku pedagogické práce. Usilovně se snažil o umělecké vybavení školy a o úpravu a výzdobu okolí. Jeho škola se v tomto směru stala vzorem i okolním školám a jeho práce nezůstala bez povšimnutí v cizině. Brzo začali školu navštěvovat odborníci z Francie, Anglie, Švýcarska a ze Spojených států. O všeliské škole a Havránkovi se psalo i v tehdejší učitelství tisku. Po přečtení pochvalného článku Josefa Tůmy se do Všelise vypravil další z řady začínajících pokusníků, L. Švarc, pozdější zakladatel známého Domu dětství v Krnsku. O svém dojmu z návštěvy později vypráví takto: „...tam jsem užasl nad výtvarnou prací Havránkovy školy. Ruční práce mých dětí byly nesmělými a drobnými pokusy vedle bohatého programu Havránkova. Byly na nich patrné mimořádné vědomosti o nejrozmanitějších pracovních technikách. Jeho kreslení mělo více kázně a promyšlenosti. Ve Všelisech jsem byl též poučen o tom, že venkovské prostředí je nepoměrně vděčnější pro výchovu než městské.“⁽⁷⁾ To vše později inspirovalo Švarce nejen k přesunu jeho práce se sirotky z Prahy do Krnska, ale i k přizvání Havránka ke spolupráci v Domě dětství.

Havránek se účastnil výchovných prací v Domu dětství v Krnsku pouze na přechodnou dobu. Byl pozván ke spolupráci v době, kdy toto zařízení již mělo za sebou jeden rok trvání. Jeho hlavním úkolem zde bylo podchytit výtvarné schopnosti dospívající mládeže. Později se vrátil do Všelise a po přestálé těžké nemoci se opět ujal vedení školy a pokračoval jak ve svých reformátorských snahách, tak v práci na vydání velkého díla o kreslení na národních školách, nazvaném *Náčrtník kresebné výchovy*, vydaném v Praze roku 1934. Přispíval také četnými články z oboru do pedagogických časopisů.

Havránek rovněž založil ve Všelísích *Lidovou malírnu*. V ní byli zaměstnáni absolventi místní školy. Převážně se specializovali na keramiku, ale věnovali se i dalším uměleckým předmětům ze dřeva, předsádkám a potahovým papírům k vazbě knih, malbě na látky a dalším originálním výrobkům. Také tato díla si získala uznání v cizině.

Dům dětství v Krnsku

Snad nejznámějším projektem reformátorských snah takzvaného pokusnického období dvacátých let, kterého se členové učitelské jednoty Komenský v Mladé Boleslavi osobně podíleli, byla internátní škola pro osiřelé děti legionářů - Dům dětství v Krnsku. Školní úřady povolily instituci Domu dětství jako soukromou dvoutřídní školu s rámcovým programem schváleným ministerstvem školství a národní osvěty ze dne 26. června 1919.⁽⁸⁾

Instituce byla vybudována nákladem Podpůrného legionářského fondu. Pro realizaci tohoto pedagogického pokus, který probíhal po dobu pěti let vybrali L. Švarc s Fr. Krchem po delším hledání zámek v Krnsku u Mladé Boleslavi, který je zaujal zejména svou rozlehlou zahradou. V době, kdy se pedagogové s osiřelými dětmi do zámku nastěhovali, probíhaly v budově ještě mnohé stavební práce. Děti se proto musely stále stěhovat z místnosti do místnosti. Pro děti to byla praktická škola - měly příležitost sledovat řemeslníky při práci a byly ochotné i pomoci. Tím, že mohly sledovat, jak se jejich nové působiště zdokonaluje, rychle zdomácněly.

Názvem Dům dětství se učitelé pokusníci Fr. Krch a L. Švarc chtěli vyhnout pojmům sirotčinec a škola a to z důvodu představy, kterou názvy těchto obou institucí vyvolávají: ústavu s tuhou kázní a pevným řádem neberoucí ohled na dětské zájmy a individualitu. Záměry L. Švarce a ředitele ústavu Fr. Krcha však byly zcela rozdílné. Hodlali hledat nenásilné formy práce s dětmi, při kterých by byl hnacím motorem učení a výchovy dětský zájem. Ve své práci byli inspirováni E. Claparedem, E. Keyovou a L. N. Tolstým.

Zásady jejich práce byly následující:

- § plný život vyžaduje harmonii práce tělesné a duševní
- § hra je prací dětských let
- § tvořivá hra se mění v práci
- § příkazem výchovy je posilovat ušlechtilé individuální vlastnosti schopnosti v tom čemu učíme⁽⁹⁾

Výchovný program vypracovaný Fr. Krchem a L. Švarcem obsahoval zásady a směrnice výchovy a vyučování, ne konkrétní vyučovací látku rozvrženou ne jednotlivé školní roky. To poskytovalo učitelům plnou volnost. V praxi bylo takové přirozené učení inspirováno třeba

návštěvou divadelního představení Jiráskových Psohlavců. V následujících dnech všechna práce dětí navazovala na tento zážitek. Snažily se získat informace o Chodsku, chtěly číst chodské pohádky a bajky a Jiráskovy knihy. Zajímaly se o obrázky krojů keramiky, a staveb. Pokoušely se o ilustrace, vyráběly si chodské čakany, snažily se zahrát Psohlavce v loutkovém divadle.

Jindy byla impulsem společná činnost - kreslení. Kreslící děti si vyprávěly o svých zážitcích z nejrůznějších cest. Při vyprávění přišla řeč na to, jak lidé v různých zemích získávají lidé vodu. Učitel mohl podat spontánní výklad z fyziky: rumpál, páka apod.

Nejdéle trvajícím projektem, realizovaným v Domě dětství, byl roční projekt dětských staveb. V rozlehlém zámeckém parku vznikla celá osada dětských chaloupek, které děti samy navrhly, vystavěly, ozdobily a zařídily vlastnoručně vyrobeným nábytkem. Kolem chaloupek pak založily zahrádky a obehaly je ploty.

Děti měly k dispozici truhlářské, řezbářské, knihařské malířské, zahradnické a zednické nářadí. Naučily používat olovnice, úhelnice, rýsovat, plánovat, používat různý materiál. Kromě píle, vytrvalosti fyzické práce, tvořivosti a různých řemeslných dovedností musely děti prokázat i sociální dovednosti například při jednání o „pozemky“, při shánění materiálu a podobně. Dětská kreativita byla úžasná. V chaloupkách byly i záclonky, ubrusy z papíru, ručně vydlabané dřevěné mísy a dokonce i primitivní telefon.

Kromě dílen s nářadím byl Dům dětí vybaven knihovnou se studovnou, k dispozici bylo loutkové divadlo (velmi vzácné - původně patřilo malíři Mikoláši Alši), promítací zařízení a filmy. Jak již bylo zmíněno, děti jezdily na různé poznávací zájezdy a navštěvovaly i divadelní a hudební představení. V Domě dětství měly také pravidelné hodiny rytmiky J. Kříčkou. Později se k Fr. Krchovi a L. Švarcovi připojil člen Učitelské jednoty Komenský Ladislav Havránek, který se snažil podchytit výtvarné schopnosti dospívající mládeže a v práci s nimi dosahoval úrovně, která byla srovnatelná s odbornými uměleckými školami.

Podle Švarce však se žádná z pokusnických škol tolik nelišila od běžného typu školy jako právě Dům dětí v Krnsku. Zámek v Krnsku byl svým způsobem v ústraní a děti, jak již bylo zmíněno výše, byly sirotci. Proto pedagogové a děti nebyli v práci rušeni z vnějšku ani rodiči ani okolím. Učení a každodenní život byly zcela propojené. Velký důraz byl kladen na morální, estetickou a všestrannou čistotu.⁽¹⁰⁾ Motivací pro osvojení hygienických a sociálních návyků bylo to, že děti „závodily v čistotě a pořádku“.

Děti však nebyly zcela izolovány od okolí, naopak. Kromě pozorování přírody a tvůrčí práce měly hojný společenský styk s lidmi mimo budovu zámku. Vyhledávaly starší a nemocné sousedy a spontánně a zároveň i překvapivě účelně se jim snažily pomáhat. O empatičnosti dětí se pochvalně

vyjadřoval i tehdejší známý americký pedagogický publicista a propagátor reformy C. Washburne, který byl při své návštěvě Krnska v zimě překvapen nebojácnou reakcí dívenky, která se snažila zahřát jeho zkřehlou ruku.

Návštěvy odborníků a novinářů byly v poslední době trvání instituce tak časté, že až způsobovaly obyvatelům Domu dětí potíže.

Přestože sám Švarc později kriticky zhodnotil nedostatky této instituce (např. vytržení dětí z běžného života), Domov v dětství se stal výjimečným počinem v éře pokusnické pedagogiky dvacátých let.

Škola v Bakově nad Jizerou

Další známou postavou takzvané „příhodovské reformy“ byla ředitelka měšťanské školy v Bakově nad Jizerou, Lidmila Žofková. Po absolvování učitelského ústavu studovala filozofickou fakultu. V Bakově založila a vedla pokusnou diferencovanou měšťanskou školu. Vyučovala podle tzv. Daltonského plánu, ve kterém přizpůsobila některé složky vlastním zásadám a domácímu prostředí a nechala se inspirovat i prvky pedagogiky Marie Montessori. V pokusu probíhajícím na škole v Bakově nad Jizerou se soustředila především na pravopisný a slohový výzkum.

Vytvořila několik velmi zdařilých učebnic. *Pracovní učebnici jazyka českého pro všechny třídy měšťanských škol a pro jednoroční kurzy na těchto školách*, dále učebnici *Jazyk vyučující pro 2, 3, 4 a 5 třídu víceletých škol a pro 4. a 5. školní rok venkovských škol málotřídních* (společně s B. Tožičkou a V. Medonosem), učebnici a cvičebnici *Pravopis na středním a vyšším stupni národním* (rovněž s B. Tožičkou a V. Medonosem) a testy *Desatero* k těmto učebnicím.

Kromě důrazu na vyučovací jazyk se soustředila na sociální výchovu a věnovala se i zlepšování podmínek žáků v jejich rodinách. Sama je navštěvovala a snažila se tak působit na dítě i na rodinu komplexně.

Další novinkou, kterou Žofková zavedla na pokusné škole v Bakově, byly návštěvy zkušených lidí z praxe a diskuse s nimi a rovněž i vycházky a exkurze žáků do reálného životního prostředí.

Žofková se již za svého působení v Bakově stala velmi uznávanou pedagogickou expertkou. Byla zvána k přednáškám do nejrůznějších učitelských jednot a dopisovala si s takovými osobnostmi své doby jakými byli např. V. Příhoda nebo K. Čapek. Pokusná škola v Bakově se stala za jejího působení doslova Mekkou začínajících i zkušených pedagogů a pedagogických experimentátorů a reformátorů, kteří sem přijížděli, aby se zde poučili nebo inspirovali její prací.

V Bakovské škole byly kromě přednášek pořádány také výstavy dětské literatury, učebnic, školních pomůcek a žákovských prací.

Mezi hosty bakovské školy, přijíždějícími „na zkušenou“, byli i učitelé z další pokusné diferencované školy v regionu – z nedalekých Benátek nad Jizerou.

Pokusná diferencovaná škola v Nových Benátkách nad Jizerou

V roce 1930 bylo Ministerstvem školství a národní osvěty vydáno povolení Pokusné diferencované školy v Nových Benátkách – Komenium. Plán školy byl vypracován Školou vysokých studií pedagogických pod vedením docenta Václava Příhody. Škola pracovala zcela v duchu Příhodova pojetí školské reformy, tak jak to vyjádřil ve své proslavené knize *Racionalizace školství*. V ní je načrtnut plán tzv. jednotné školy takto: I.stupeň **škola obecná** (4 nebo 5letá), II.stupeň jako **Komenium** (4 roky pro 11-15leté), III. Stupeň **Antheneum** (experiment v Praze, 4 roky pro nadané žáky, pro ostatní odborné a pokračovací školy. Příhodova koncepce počítala i se sjednocením všech typů vysokých škol jako s jednotnou školou IV. stupně.

Komenium v Nových Benátkách nad Jizerou mělo s ostatními pokusnými Komenii navrženými V. Příhodou dokázat, že lze vytvořit jednotnou školu II. stupně a v ní spojit tehdejší měšťanskou školu s nižší střední školou.

Pedagogové pokusné diferencované školy v Nových Benátkách nad Jizerou se na svůj úkol připravovali opravdu pečlivě. Kromě teoretické přípravy četbou odborné literatury absolvovali dohromady 105 kurzů. Přímý názor na věc hledali v pokusných školách: v již zmiňované pokusné škole v Bakově nad Jizerou ale i v Nuslích, Michli a ve Zlíně.

Ani tato škola nepatřila mezi školy výběrové. Sociální rozvrstvení žáků bylo zcela obvyklé ve své době. Z dělnických rodin bylo 41%, z rolnických rodin pocházelo zhruba 21%, ze živnostenských rodin rovněž 21% a z rodin úřednických 15%.

Škola v Nových Benátkách pracovala na základě těchto zásad: koedukace, konsolidace a diferenciaci. V celém vyučování se pak prolínala mravní výchova, doplněná tělesnou výchovou.

Koedukace žáků ve věku 11-15 let nebyla v té době běžná. Tehdejší měšťanské školy byly rozděleny na dívčí a chlapecké.

Diferenciace v Komeniu byla dvojí: diferenciaci žáků a diferenciaci učiva. Žáci byli rozděleni do čtyř skupin, označených A, B, C, D podle svých schopností a nadání. Diferenciace žáků do příslušných skupin byla prováděna na základě pěti bodů: osobních listů vyplněných v bývalé třídě, posledního vysvědčení, inteligenčního testu, zkušebního testu z českého jazyka a počtů, a na přání rodičů. Rozdělení do skupin však nebylo trvalého rázu. Skupiny byly prostupné a

žáci byli přemísťováni podle svých aktuálních potřeb a tempa do vyšších i nižších skupin. K přesunům docházelo zpravidla ve čtvrtletí. Diferenciace učiva rovněž souvisela se snahou o individualizaci výuky. V nižších skupinách se pracovalo jen se základními pojmy ve vyšších skupinách se učivo prohlubovalo a rozšiřovalo a v nejvyšší skupině byla nadaným studentům přidávána látka ze středoškolských učebnic.

Konsolidace učebních předmětů spočívala jednak ve spojování příbuzných předmětů a jejich průniku (např. přírodopis s fyzikou byl spojen v obecnou přírodovědu), jednak ve vyučování jednotlivých předmětů v delších, souvislých blocích, které umožňovaly látku probrat souvisleji a do hloubky, bez obvyklé roztříštěnosti učiva. Důležitou složkou výuky bylo tzv. samoučení. V budově školy bylo zřízeno několik pracoven: početní, dějepisná, zeměpisná, kreslířská a pro rýsování a jazyková. Během přestávek se žáci přesouvali do jednotlivých pracoven.

Jako evaluační prostředek byly třikrát až čtyřikrát do čtvrtletí používány testy a grafy. Výsledky testů, vyjádřené v bodech sloužily spolu s grafy učitelům i žákům. Učitelům k posouzení úrovně žáků, pochopení učiva a zhodnocení pokroku v práci. Dětem k sebekontrolě a tím, že byly zveřejňovány jmenovitě na nástěnkách jim sloužily i jako nástroj motivační. Mezi žáky byly tyto testy oblíbené.

Slabším žákům a těm, kteří zameškali učební látku z důvodu delší nemoci nebo přestěhování, škola poskytovala možnost doplnit si zameškané učivo v opakovacích hodinách.

Dnes běžné zájmové školní kroužky, tehdejší kluby byly v té době vítanou novinkou. Žáci navštěvovali zvláště hudební, šachové a umělecky zaměřené kluby.

Typické pro pokusné školy příhodovského typu, ale zcela nové ve své době bylo to, že škola měla také svou vlastní žákovskou samosprávu, vlastní vlajku a hymnu.

Žákovská samospráva byla volena přímo žáky. Úkolem této samosprávy byla péče o čistotu, pořádek a výzdobu. Dále členové žákovské samosprávy pomáhali při evidenci školní docházky, opatrování pomůcek, půjčování knih a časopisů a nácviku společenského chování zvyklostí.

Pedagogické důvody pro zřízení samosprávy byly zcela v duchu masarykovského humanismu a amerického pragmatismu:

- § kázeň v školním kolektivu,
- § přenášením zodpovědnosti na žáka posilování jeho charakteru,
- § příprava žáka na život ve společnosti,
- § praktickým způsobem upevňovat v žácích občanské ctnosti

Další novinkou typickou pro reformní školy bylo rodičovské sdružení. Bylo zřízeno v roce 1930. Na schůzkách rodičovského sdružení se rodiče seznamovali s prací reformní školy a získávali

informace jak mohou svým dětem pomoci. Výsledkem bylo zlepšení vztahu rodičů ke škole a učitelům.

Dvakrát do roka navštívil školu lékař a vykonal zde konala lékařskou preventivní prohlídku.

5.2. Sociálně-pedagogická činnost ve školách

Kromě práce v odborech se učitelé angažovali i v sociální činnosti. V době hospodářské krize byla v mnoha rodinách nouze o jídlo. V této době škola plnila jakousi prvotní sociální funkci. Bylo to přirozené, učitelé děti dobře znali a věděli, které jsou nejpotřebnější. Proto byla téměř na všech školách nějakým způsobem zabezpečena pomoc při stravování chudé školní mládeže. Jídlo bývalo vesměs financováno z peněz vybraných rodičovským sdružením. Nejčastěji to byly „polévkové akce“ nebo rozdávání mléka a housek pro chudé děti. Velkou stravovací akci rovněž uspořádal školní inspektor Pluhař v roce 1935, kdy bylo vydáno 17 378 snídaní a 41 174 obědů. Podobně v roce 1936 bylo při stravovací akci v zimním období vydáno během 98 dní 51 491 obědů.⁽¹¹⁾

Kromě základních potřeb bylo pamatováno i na dětskou radost. Při dětských vánočních besídkách byly zpravidla organizovány i vánoční nadílky pro nemajetné děti. Škola musela finančně vypomáhat i při smutnějších příležitostech, jakým byl pohřeb chudých rodičů.⁽¹²⁾

Z dotazníku pro učitelské sbory v roce 1937 vyplývá, že členy spolku Učitelská jednota Komenský můžeme najít ve všech učitelských sborech po celém školním okrese Mladá Boleslav.⁽¹³⁾

5.3. Oslavy třisetletého výročí odchodu Jana Amose Komenského z vlasti

Tyto oslavy nebyly pravděpodobně tak hromadnou akcí, jakou byly oslavy Komenského výročí v roce 1892. Památka na toto výročí, Šalounova socha Jana Amose Komenského, na níž se členové spolku výrazně finančně podíleli, však připomíná činnost učitelské jednoty Komenský dodnes. Kromě slavnostního odhalení sochy J. A. Komenského v tehdejších Masarykových sadech (dnešní park Na Výstavišti) v Mladé Boleslavi proběhly u příležitosti výročí ještě tři přednášky univerzitních profesorů o Komenském. Na uspořádání oslav dne 14.11. 1920 se s mladoboleslavskou učitelkou jednotou Komenský spolupodílela učitelská jednota Budeč ze Sobotky, Pojizerský odbor učitelů a učitelská jednota Komenský z Bělé pod Bezdězem. Spolek Budeč z Mnichova Hradiště uspořádal oslavy samostatně.

5.4. Oslavy padesáti let trvání Učitelské jednoty Komenský

U příležitosti oslav plánovali členové spolku uspořádat v červnu 1921 Školskou výstavu. Proto požádali kolegy ze škol o shromáždění ukázek starých vysvědčení, dekretů, poukazů, pochval,

důtek, obrazů, diagramů, map, plánů a pomůcek zhotovených učiteli. Dále chtěli členové spolku veřejnosti na výstavě ukázat žákovské předpisy, výkresy, ukázky z literární činnosti učitelstva, nejstarší učitelské časopisy, obrazy a fotografie školních budov, zápisy z kronik, týkající se hmotného, právního sociálního postavení učitelstva, ukázky z vyřazených starých spisů ze žákovských knihoven a staré metodické a didaktické spisy.

Slavnostní schůze k padesátému výročí založení učitelské jednoty Komenský v Mladé Boleslavi se konala 26.6. 1921 v kreslírně mladoboleslavské měšťanské chlapecké školy. Předseda Josef Homolka přednesl proslov s názvem *Naše perspektivy*. Poté zaznělo několik hudebních a recitačních čísel. Na prezentační listině této slavnostní schůze najdeme 122 podpisů.

V pozdravném dopise bývalého starosty jednoty Komenského z let 1910 a 1919 a současného čestného člena Jana Trautese zaznívá jasný úkol: „Stmelit všecko učitelstvo našeho kraje v jedno jediné silné vědomí potřeby vzdělaného, humanitního, pokrokového učitele.“⁽¹⁴⁾

5.5. Publikační činnost členů učitelské jednoty Komenský od roku 1918 do roku 1940

Na publikační činnosti druhého období činnosti spolku, které je časově vymezeno do období mezi světovými válkami, se podílelo větší množství autorů publikací, než tomu bylo v období prvním. Rovněž je obohaceno o **reformní pedagogické publikace**. Příkladem je *Pracovní učebnice českého jazyka pro školy měšťanské*, kterou představila L. Žofková (spolu s Tožičkou).

I v tomto období pokračuje trend **vědeckých publikací z oblasti historie a zeměpisu**, například „*Geologický nástin Boleslavska*“ od K. Sellnera z roku 1921, Sládečkův „*Stručný náčrtek morfogeneze okresu mladoboleslavského*“ nebo další Sellnerova publikace „*Umění v pravěku a přehled kulturních období v Čechách*“.

Mezi četné **publikace národopisného charakteru** se řadí „*Boleslavský kraj*“ od A. Černé. Členové jednoty Komenský měli vůbec velký zájem o památky regionu. Dokonce ve svých řadách uspořádali jakýsi soupis památek v okolí. Příkladem publikací s **tématy kulturních a architektonických památek** je kniha V. Gregory „*Umění a stavitelské památky v Boleslavsku 1922.*“

Tradiční **zájem učitelstva o štěpařství a včelařství** reprezentuje Donátova kniha „*O včelařství*“.

Zajímavým počinem tohoto období je **nástěnná mapa** Mladoboleslavska vypracovaná G. Hlaváčkem a řídícím učitelem J. Vohnoutem v měřítku 1:25000 k oslavě patnáctiletí republiky.

Mezi naprosto ojedinělé projekty členů jednoty Komenský se bezesporu řadí „*Kronika školství okresu mladoboleslavského*“, kterou v roce 1923 vytvořili K. Sellner, J. Průša, J. V. Bayer a K. Janák. A *Almanach školního okresu Mladoboleslavského*, který vyšel o deset let později, v roce 1933.

5.6. Časopis Boleslavan

V roce 1920 založila učitel'ská jednota Komenský tiskové družstvo s názvem Vlastivěda, které začalo vydávat časopis Monografie okresu. Vyšlo celkem sedm sešitů. O obsahu časopisu můžeme mít představu z názvu prvního čísla Svátky a slavnosti našeho lidu a z posledního Dějiny obcí. Je jisté, že tento časopis byl předchůdcem pozdějšího vlastivědného časopisu Boleslavan, který roku 1926 začíná Učitel'ská jednota Komenský s pomocí správních komisí a osvětových sborů v Mladé Boleslavi a v Nových Benátkách vydávat. Šlo vlastně už o tzv. „třetí“ Boleslavan, protože první číslo Boleslavanu bylo vydáno již 5. října roku 1860, ale roku 1867 časopis zanikl, aby se nakrátko objevil ještě v roce 1882, kdy znovu zanikl. Spolek pak tento Vlastivědný sborník školního okresu mladoboleslavského, jak zní podtitul časopisu, vydával a redigoval až do roku 1941, kdy byl protektorátní vládou zakázán.

Redaktorem „znovuvzkříšeného“ časopisu se v roce 1926 stává Karel Sellner, okresní školní inspektor a člen Učitel'ské jednoty Komenský. Časopis je určen politickému okresu Mladá Boleslav. Cílem časopisu bylo zmapovat okres v těchto oblastech:

- § příroda - geologie, biologie
- § pravěká archeologie - hradiště, sídla, památky, hroby
- § folkloristika a kulturní antropologie - stavby, kroje, osídlení, zvyky, pověry, nářečí
- § dějiny - panství, kraje, místa, rody, rodiny
- § dějiny církevní a školské
- § umění a písemnictví - hudba, divadlo, díla, významné osoby, plastiky, stavby
- § hospodářství a ekonomika - zemědělství, obchod, ceny
- § sociální péče - sirotčí, zdravotní, chudinská, mravní
- § osvětová a spolková činnost - knihovny, spolky, divadelní představení, přednášky

Co bylo z obsahu vyloučeno? Politika!

Přípravy k vydávání časopisu byly zahájeny už roku 1920, kdy Učitel'ská jednota Komenský začala se shromažďováním finančního základu pro vydávání tohoto „Vlastivědného sborníku školního

okresu mladoboleslavského“, jak zní podtitul časopisu Boleslavan. Stále se jí nedostávalo 12 tisíc korun, a proto vyzývá k příspěvkům a darům. Jakmile se začalo s vydáváním, začal být o časopis poměrně velký zájem a po celou dobu vydávání sborníku se vždy hospodařilo alespoň s malým ziskem. Hlavní podíl na tom však měl fakt, že členové Učitelské jednoty Komenský v Mladé Boleslavi pracovali v redakci zcela zadarmo a rovněž příspěvky nebyly vůbec honorovány. Mimoboleslavští členové jednoty dostávali proplacené jízdenky. Příspěvatelé, kteří nebyli členy Jednoty, dostávali jeden ročník časopisu zdarma.

Časopis měl v průměru okolo 4000 odběratelů. Do redakce Boleslavanu stále přicházely žádosti jiných časopisů o zasílání tohoto sborníku „na výměnu“. Byly to nejen časopisy z Prahy a z bezprostředního okolí Mladé Boleslavi, ale ze všech koutů České republiky: z Ostravska, Valašska, Šumavska, Královéhradecka z Krkonoš, Českolipska, Turnovska, severních, jižních a východních Čech, dokonce až z Bratislavy (Náš ľud). Zajímavostí je, že o výměnu měl zájem i německy psaný časopis Sudeta Zeitschrift für Vor – und Frühgeschichte z Liberce. Zájem o výměnu měly především místní časopisy s vlastivědným zaměřením, obdobným, jakým se vyznačoval sborník Boleslavan. (Krajem Luňanů, Naše Valašsko) Byly mezi nimi však i časopisy, které se specializovaly na staré české rody (Časopis rodopisné společnosti a Sborník jednoty starých českých rodů), dětský časopis (Ohníčky mládí) časopis Rodiče a škola a Časopis českých historiků. V říjnu roku 1938 přicházelo na výměnu přes čtyřicet časopisů.

Výtisky Boleslavana zdarma byly zasílány do různých prestižních institucí. Na Zemský úřad do Prahy, na Českou Akademii věd, do Univerzitní knihovny v Praze, do Knihovny Národního muzea, do Knihovny Náprstkova muzea, do Archivu Ministerstva vnitra, do Knihovny tiskového presidia ministerské rady v Praze a na Okresní úřad v Mladé Boleslavi.

O vysoké úrovni časopisu svědčí to, že ukázky z Boleslavanu byly otiskovány v rozličných časopisech a novinách například v Národním středě, Venkově, Mladoboleslavských listech, či ve Vašich zprávách.

Učitelská jednota Komenský byla nejen vydavatelem vlastivědného sborníku Boleslav ale její členové byli i členy redakční rady, příspěvateli a zástupci vydavatele. Jediným spolupracovníkem redakce, který nebyl zároveň členem jednoty, byl zástupce Československé obce legionářské pan Federer. Ten působil v Boleslavanu až do října 1937.

V redakci byli zastoupeni jak učitelé venkovských škol, tak řídící škol, gymnaziální profesori, odborní učitelé a pokaždé i školní inspektor. (Nejprve to byl Karel Sellner, později Jaroslav Pluhař). Tím byla zajištěna pestrost příspěvků i celkového pohledu na věc. Gymnaziální profesori (v čele s vynikajícím Františkem Strejčkem) přinášeli na stránky časopisu odborné

historické, vlastivědné, literární a zeměpisné studie. Učitelé z venkovských škol měli skvělou příležitost k folkloristickému bádání a byli rovněž autory oblíbených hádankářských soutěží.

Po řadu let pracoval „redakční kruh“ Boleslavanu v tomto složení: univerzitní profesor PhDr. J. Šimák jako stálý spolupracovník redakce, členové redakce gymnaziální profesori Bedřich Konvalinka, Ferdinand Strejček, Stanislav Novák a Zdeněk Kamper, odborní učitelé Eduard Svárovský, Čeněk Novotný a Václav Kozák (pozdější referent státní osvětové služby a ředitel školy pro děti se zvláštními potřebami - tehdejší takzvané pomocné školy) a katecheta Josef Vojáček. Spolupracovníkem byl i člen obce legionářské pan Federer. Redaktorem byl až do roku 1938 školní inspektor Karel Sellner. Vydavatelem byla učitelská jednota Komenský s pomocí okresních správních komisí a osvětových sborů v Mladé Boleslavi a Nových Benátkách.

Od druhého ročníku byl časopis obohacen o Dětskou přílohu, kam mohly svými drobnými články a kresbami přispívat i děti a kterou řídil Emanuel Strnad. Začal rovněž vycházet Hádankářský koutek s různými přesmyčkami, skrývačkami a roháčky, který si získal brzy velkou oblibu. Přípravoval ho dlouhá léta Karel Šindlauer. Žádaná byla i soutěž „Poznej svůj kraj“, v které měli čtenáři podle kreseb hádat historické stavby města Mladá Boleslav a okresu.

V roce 1938 tvořili redakční radu předseda školní inspektor Karel Sellner, místopředsedové Jaroslav Pluhař a Čeněk Novotný. Členy byli E. Svárovský, Emanuel Strnad, Karel Šindlauer a Ladislav Pokorný. Jako zástupci vydavatele Učitelské jednoty Komenský v Mladé Boleslavi byli za členy rovněž přijati J. Moudrý, předseda spolku, a B. Kopecký, pokladník.

Časopis nebyl žádnou strnulou institucí. Spolek opakovaně rozmýšlel, zda ve vydávání pokračovat. V oběžníku rozeslaném členům spolku se dotazoval, zda se jim časopis líbí, co by mohlo být vylepšeno, čeho se má redakce vyvarovat, v čem zdokonalit a vyzývá k široké spolkové diskuzi na toto téma.

Podoba časopisu byla poměrně ustálená. Převažovaly články historické a přírodovědné a folkloristické. Nechyběl Jazykový a Poetický koutek. Frekventovanými náměty bylo rovněž sběratelství a kronikářství. Objevovaly se i články s tématy obchodními a hospodářskými. Do roku 1937 ve sborníku vycházely na pokračování paměti legionářů. Učitelé velmi dbali na celkovou úroveň a prestiž časopisu. V roce 1937 se při setkání redakční rady zdůrazňuje nutnost citování pramenů v poznámkách pod čarou a upozorňuje se na opisování zastaralé literatury, dochází pak k ostudě, když jsou články ze sborníku veřejně opravovány v novinách. Redakce se rozhodla nezveřejňovat v časopise placené reklamy, ale uveřejňovala recenze na knihy. Knihy zasílané k recenzi se pak stávaly odměnami za vylouštění hádankářské soutěže. Časem docházelo k drobným

změnám, jako například ve 13. ročníku otevření oddílu „Děti dětem“, kde měli možnost svými dílky do časopisu přispět i žáci. Dalším počinem bylo zavedení oddílu „Zdraví“, ve kterém místní lékaři radili, jak pečovat o chrup, či jak oblékat děti a proč je prospěšné jíst ovoce.

Zajímavým projektem, který redakce vlastivědného sborníku Boleslava iniciovala a kterého se zúčastnili učitelé ze všech škol mladoboleslavského okresu, byl soupis pamětních desek, soch a památníků vynikajících a významných osob v celém okrese.

Časopis rovněž pružně reagoval na potřeby měnící se společnosti.

Redakční rada se scházela každý měsíc. Často byly vedeny bouřlivé diskuze o směřování časopisu. V říjnu roku 1937, při jednání o obsahové stránce časopisu, byla dokonce ohrožena jeho další existence. Karel Šindlauer, řídící učitel venkovské školy „znalý venkova“ žádal, aby byl časopis aktuálnější. „Lidé si stěžují, že je to samá historie a současné dění, že se pomíjí.“⁽¹⁵⁾ Tomu oponoval učitel Emanuel Strnad a dokládal, že „dle úsudku univerzitního profesora je náš sborník nejlepší.“⁽¹⁵⁾ Nastala tak bouřlivá diskuze, že bylo třeba nejprve hlasovat, zda má časopis vycházet vůbec. Dále se hlasovalo, zda má být časopis vědecký. Při demokratickém hlasování však byl Emanuel Strnad jediným, kdo hlasoval pro vědeckou podobu časopisu. Inspektor Jaroslav Pluhař se dokonce vyslovil pro koncipování časopisu tak, aby byl přístupný dětem od šestého školního roku a tím by byl zajištěn odběr.

Podle výnosu ze dne 19.9. 1939 vyžadují všechny změny v nynějším stavu periodických tiskopisů úřední schválení. Jedná se o změnu tiskárny, názvu, redaktora, vydavatele i zastavení vydávání časopisu. Redakce musí žádat obrázkové oddělení Ústředí tiskové dozorcí služby o schválení každého obrázku, který má být v časopise otištěn. Jedná se i o kresby květín a obrázkové hádanky do hádankářské soutěže pro děti. Právě kvůli těm má redakce sborníku největší problémy s censurou. Nejčastější potíže jsou s hádankami. Úředníkům Protektorátu se slovní přesmyčky s obrázky často zdají být narážkami na politickou situaci. Z tohoto důvodu také dochází velmi často k pozdržení vydání dalšího čísla časopisu. V roce 1940 je třeba předložit obálku časopisu ke schválení hned čtyřikrát: Okresnímu úřadu, Státnímu zastupitelství, Ministerstvu vnitra a čtvrtou šéfredaktorovi jako doklad o schválení.

Přestože v této vypjaté době nejrůznější časopisy postupně zanikají, Boleslavan se rozhodne vytrvat. V době zklamaných nadějí po mnichovské dohodě, která byla tak těžká pro sebevědomí národa, vidí učitelé svoji vlasteneckou povinnost při vydávání časopisu, který svým obsahem zdůrazňuje českou svébytnost a bohatství kulturního dědictví. Jak je napsáno v doslovu za 14. ročníkem, vydaným v roce 1940: „... řada vlastivědných článků vydatně přispěla k hlubšímu

poznání našeho kraje, jenž je nám nade všechno milým domovem. Poznáme-li dokonale svůj kraj, pochopíme teprve ony tajemné síly, jež nás k němu poutají mocným poutem lásky k domovu. Probouzeti tuto vroucí lásku k rodnému kraji je úkolem našeho časopisu.“⁽¹⁶⁾

Místo, aby propadli apatii, učitelé hledají nové cesty, jak poskytnout žákům a studentům co nejlepší vzdělání. Na výroční schůzi roku 1940 redakce časopisu představila myšlenku pořídit krátký vlastivědný film s názvem „Pojizeří“, který by měl zachytit celý tok řeky Jizery na Mladoboleslavsku. Tento film měl zobrazit typické stavby, průmyslové a hospodářské podniky, stavitelské památky, význačné sportovní události, zemědělské práce, ale také vzácnou květenu a biologické zvláštnosti. Kromě toho měl také vypovídat o životě na Jizeře v různých ročních obdobích. Měl by ukázat kroje, výroční trhy, hry mládeže, křtiny, svatby a hony. Tento film měl být prvním z celé řady zamýšlených naučných filmů pro mládež. Později by měl následovat film, který by zachycoval celý mladoboleslavský kraj a filmy s názvy „Po stopách Bedřicha Smetany v našem kraji“ a „Výroba cukru.“⁽¹⁷⁾ Pro tyto naučné filmy by měla být zřízena půjčovna, kde by si je jednotlivé školy mohly půjčovat.

Finanční stránka nutí učitele snížit náklady na tisk časopisu. Od roku 1940 se po jednání s tiskárnou firmy Kamil Ninách - Trojan z Benátek nad Jizerou, přesouvá místo vydávání z Mladé Boleslavi do Nových Benátek. Nová tiskárna se však neosvědčila. K problémům s censurou se postupně přidružuje i liknavost tiskárny. Přesto však členové spolku hledají nové cesty, jak vzdělávat žáky. Jak píše redaktor J. Havlíček „Každá hřivna, věnovaná naší mládeži, vrátí se nám stonásobně.“⁽¹⁷⁾

Kromě změny tiskárny změnila se v roce 1940 i celá redakce.

K jubilejnímu ročníku plánovala redakce pořídit barevnou přílohu. 17. 5. redaktor J. Havlíček přečetl přípis presidia ministerské rady z 13. 5. 1941 číslo jednací 2433/41-TO,⁽¹⁸⁾ jímž se s okamžitou platností zastavuje další vydávání Boleslavana. Dokonce nebylo povoleno vydat 10. číslo, přestože již bylo vysázeno.

Zánik učitel'ského spolku Učitel'ská jednota Komenský v Mladé Boleslavi

Poslední schůze spolku Učitel'ská jednota Komenský v Mladé Boleslavi se konala 16. března 1940. Poté byly Jednota zakázána.

Po roce 1945 bylo členstvo Učitel'ské jednoty Komenský přeraženo do školské skupiny ROH.

Literatura:

- 1) SELLNER K., PRŮŠA J., BAYER J., JANSKÝ K. *Kronika školství okresu mladoboleslavského*. Mladá Boleslav: Tisk J. Chládek 1923 s. 79
- 2) VÁŇOVÁ R., RÝDL K., VALENTA J., 1992, *Výchova a vzdělávání v českých dějinách IV.díl I.svazek*, Praha: UK, 1992 s.175
- 3) SELLNER K. *Almanach školského okresu mladoboleslavského*. Mladá Boleslav: Tisk J. Chládek 1933 s.160
- 4) Reakce J. Pitráka OA v Mladé Boleslavi UJ-K karton 4 i.č.134
- 5) SELLNER K. *Almanach školského okresu mladoboleslavského*. Mladá Boleslav: Tisk J. Chládek 1933 s.174
- 6) SELLNER K. *Almanach školského okresu mladoboleslavského*. Mladá Boleslav: Tisk J. Chládek 1933 s.279
- 7) SELLNER K. *Almanach školského okresu mladoboleslavského*. Mladá Boleslav: Tisk J. Chládek 1933 s.277
- 8) SELLNER K. *Almanach školského okresu mladoboleslavského*. Mladá Boleslav: Tisk J. Chládek 1933
- 9) CHLUP, O., KUBÁLEK, J., UHER, J., *Pedagogická Encyklopedie* Praha: Novina, 1940.
- 10) SELLNER K. *Almanach školského okresu mladoboleslavského*. Mladá Boleslav: Tisk J. Chládek 1933 s.
- 11) Vlastivědný sborník Boleslavan, ročník XII
- 12) OA v Mladé Boleslavi UJ-K karton 4 i.č.54
- 13) tamtéž
- 14) rukopis dopisu 25. 6. 1921, OA v Mladé Boleslavi UJ-K karton 6. i.č.60/15
- 15) únor zápis ze schůze rady Boleslavanu OA v Mladé Boleslavi UJ-K karton 5
- 16) tamtéž
- 17) Vlastivědný sborník Boleslava ročník XIV s.160
- 18) zápis ze schůze redakční rady 6.12.1940 OA v Mladé Boleslavi UJ-K karton 5

Závěr:

Na historii působení Učitelské jednoty Komenský v Mladé Boleslavi můžeme vysledovat bouřlivé proměny odehrávající se v učitelském hnutí i ve vývoji pedagogického úsilí v druhé polovině devatenáctého století a první polovině dvacátého století. V této době ušlo učitelstvo dlouhou cestu a vybojovalo mnoho zápasů. Vysoká úroveň českého školství spolu vyspělou pokrokově a humánně uvažující společností v období mezi světovými válkami, i zachování české řeči a národa jsou jistě ovocem obětavé práce a úsilí mnoha pokolení českého učitelstva.

Můžeme vysledovat, jak se celé učitelské hnutí vyvíjelo. Zpočátku učitelstvo vidělo jako svůj nejnaléhavější úkol vymanit se národnostního, sociálního a společenského útisku, který v habsburské monarchii pociťovalo. Vznik spolků je však rovněž spjat spotřebou společných kontaktů. Je zřejmé, že učitelé, zvláště na venkově, pociťovali osamocenosť a potřebu sdílet specifické problémy své profese, s kterými se potýkali a hledat společně s ostatními odpověď na otázky, které si ve svém poslání učitele kladli. Vzhledem k nízké úrovni vzdělání, která jim byla umožněna, se brzy započali se svépomocnou formou vzdělání.

Prvním úkolem, který si učitelstvo na počátku své spolkové činnosti vytyčilo, bylo vydobýt pro učitelskou profesi společenskou vážnost a uznání a postavit ji na rovnocenné místo spolu s profesí lékařskou a právníkou.

Dalším důležitým a bohužel nenaplněným cílem byla touha získat právo na vysokoškolské vzdělání pro učitele.

Velmi bolestivou a palčivou se stala potřeba zlepšení hmotných podmínek učitelstva, které bez nadsázky žilo až do počátku dvacátého století na hranici bídy.

Posledním a však o nic méně důležitým bodem snah učitelů byl zápas o pozvednutí úrovně vyučování a to jak z hlediska odborně-pedagogického, tak materiálního a o pozvednutí národního sebevědomí svých spoluobčanů.

Kromě již zmíněného práva o přiznání vysokoškolského vzdělání učitelské profesi se nakonec členům učitelského spolku jednota Komenský spolu s členy ostatních učitelských jednot podařilo naplnit všechno, co si na počátku své spolkové práce předsevzali. Svojí houževnatostí a neuvěřitelně obětavou a pilnou prací postupně dosáhli uznání ve společnosti a zasloužili se i pozdvihnutí celkové úrovně vzdělání a kulturního života v regionu. Přestože byli různými způsoby trvale znevýhodňováni a v některých obdobích se dá říci i šikanováni rakousko-uherskými úřady, nepolevili ve svém úsilí. Naší generaci to již zní nadneseně a strojeně, ale oni opravdu milovali svůj národ, svou práci a své žáky. To je ostatně krásně vyjádřeno ve vyznání čelného představitele a

jedné z nejvýraznějších členů jednoty Komenský K. Sellnera pod názvem Můj program, které je uvedeno v příloze.

Po roce 1918 se setkáváme s učiteli jako se zdravě sebevědomou a jasně profilovanou profesní vrstvou obyvatel'stva. Rovněž styl práce a celkové směřování úsilí členů učitel'ského spolku jednota Komenský se v mladé demokratické republice zcela proměnily. V tomto období je učitel'stvo již respektovanou a váženou profesí. Stejně tak i boj za zlepšení hmotných podmínek je již vybojován. Charakteristickým rysem období mezi válkami je důraz na rychlou obnovu společnosti zbídačel'é duchovně a duševně první světovou válkou, nadšení ze svobody národa a důraz na humanismus a nekonfesijní vzdělání. Přetrvává však úsilí o uznání práva učitelů na vysokoškolské vzdělání. Kromě toho učitel'stvo stále více směřuje reformní pedagogice. Dalším významným proudem ve spolkové činnosti tohoto druhého období je vědecká práce, zvláště vlastivědná, národopisná a literární. Tato činnost nabývá nového vlasteneckého rozměru v době před druhou světovou válkou která je spojena s postupujícím nacistickým oklešť'ováním českého národa.

Domnívám se, že úloha českých učitelů nejprve v procesu národní emancipace a později při budování vysoce humánní a vzdělané společnosti zůstala dodnes nedoceněna.

Resume:

Diplomová práce Učitel'ská jednota Komenský v Mladé Boleslavi 1871-1940 sleduje na pozadí sedmdesátiletého historického vývoje učitel'ského spolku působícího v mladoboleslavském regionu profesní, společenský a sociální růst českého učitel'stva a jeho vliv na tehdejší společnost.

První část práce je věnována okolnostem a potřebám učitel'stva, které vedly k zakládání učitel'ských spolků a k počátkům učitel'ského spolkového hnutí jako takového.

Druhá část práce se soustřeďuje na působení konkrétního učitel'ského spolku nazvaného Učitel'ská jednota Komenský v posledním období vlády rakousko-uherské monarchie v letech 1871-1918.

Třetí část diplomové práce, věnovaná činnosti spolku v letech 1918-1940 se zabývá postupem reformního hnutí v regionu, odbornou vědeckou a publikační činností učitelů a částečně i zápasem s nastupujícím nacismem.

Hlavním těžištěm materiálů,obsažených v práci, je výzkum archivních materiálů spolku, uložených v okresním archivu v Mladé Boleslavi. Analýza těchto materiálů umožňuje vysledovat úsilí tehdejšího učitel'stva o získání respektu a emancipovaného postavení pro svou profesi v tehdejší společnosti.

Závěr vyzdvihuje dosud nedoceněnou úlohu učitel'stva jak při procesu národní emancipace na konci devatenáctého století, tak při budování vzdělané české společnosti na začátku dvacátého století.

Synopsis:

This dissertation TEACHERS' ASSOCIATION COMENIUS IN MLADÁ BOLESLAV (1871-1940) examines the background of the seventy-year historical development of a teachers' association operating in the region of Mladá Boleslav and the social and professional growth of Czech teachers and their influence on the society of that time.

The first part of the work is devoted to those circumstances and needs of teachers which led to the establishment of teachers' associations and to the very beginnings of a teacher movement generally.

The second part of the work concentrates on the activities of the particular teachers' association called the TEACHERS' ASSOCIATION COMENIUS during the final period of the Austro - Hungarian Empire from 1871-1918.

The final part of the dissertation, devoted to the work of the association in years 1918-1940, addresses the progress of pedagogic reformation in the region as well as on the scientific and publication efforts of the teachers, and also refers to the struggle occasioned by the approaching nazi era.

The main basis for the information given in this dissertation is the research carried out of the archive materials of the teachers' association, which are deposited in the regional archives in Mladá Boleslav. The analysis of these materials enables to understand the effort of teachers to gain respect and emancipation of their profession in the society of that time.

The conclusion ephasizes the still undervaluated effort of the teachers both in the process of the national emancipation in the last period of the nineteenth century and in creating of well educated Czech society of the first period of the twentieth century.

Přílohy:

Příloha č.1 Zatímní řád pro odbory při Učitel'ské jednotě Komenský v Mladé Boleslavi

Příloha č. 2 Anketa k tématům přednášek z roku 1890

Příloha č.3 Karel Sellner Můj program

Příloha č.4 Stanovy učitel'ské jednoty Komenský v Mladé Boleslavi 12.7 1871

Příloha č.1

Zatímní řád pro odbory při Učitel'ské jednotě Komenský v Mladé Boleslavi

1. Jednotlivé odbory doplňují se členy, kteří ve svém okrsku svolavateli se přihlásí-ten oznámí předsednictvu dotyčném předsedovi odboru,
2. Volba předsedy a zástupce jen tehdy, odstoupí-li tito sami, nebo budou-li donuceni.nová volba vykoná se záhy.
3. Předsednictvo uděluje práci odborům buď přímo nebo prostřednictvím okrskových svolavatelů.
4. Členové odborů jsou referenty okrskovými a zástupci mínění okrskových v odborných schůzích, předsedové aneb jejich zástupci jsou referenty ve schůzích výborových a ve valných schůzích spolkových.
5. Je nutno (z důvodu přehledu) aby předsedové dodávali zprávy o činnosti odborů a ohlašovali dny schůzí.
6. Dochvilnosti třeba.
7. Může dojít ke změnám stanov.

Zatímní řád pro odbory při UJK v Mladé Boleslavi ze dne 21.2.1905. OA v Mladé Boleslavi UJ-K, karta 1, i. č. 44

Příloha č.2

Anketa k tématům přednášek z roku 1890

Kterak buditi u dítek lásku ke škole?

O praktičnosti učiva pro život

Autorita a volnost charakteru

Jakých opatření je třeba k dobré kázni školní

Netýká-li se výtky „přetížení žactva učivem“ částečně i učitelstva samého?

Jak nejlépe opatřiti nepřímé vyučování

O styku rodičů se školou

Kterak předejiti pohoršlivým výstupům s rodiči dítek školních ve škole

O přetěžování mládeže

O součinnosti rodiny a školy

Jak má učitel naložiti se žáky u nichž veškeré pedagogické prostředky a disciplinární tresty zůstávají bez výsledku.

O národním vychování.

Jaké místo zaujímá český národ mezi okolními národy v příčině vychovatelské.

TÉMATA MRAVNÍ VÝCHOVY A ZDRAVOTNÍ OSVĚTY

Škola a mravnost společnosti Kterak četbou mravoučnou objasňovati a obohacovati poznání rozumové a přispívat jí k mravnému vzdělání žáků

O náruživostech

O šíření se různých poklesků u mládeže škole odrostlé

O marnivosti vůbec a o marnivém vychování u dívek zvláště

O vychování ku práci

O zdravotnictví ve školách

Jak má učitel pečovati o zdraví svých žáků.

TÉMATA ZABÝVAJÍCÍ SE PRACÍ S TEXTEM

O čtení na vyšších stupních

Jak postupovati při vyučování slohu na škole obecné

Kterak pracovati slohové úkoly

Kterak prakticky a postupně provést výklad krátkého článku mravoučného

Metodické výklady některých čítacích článků

Kterak docílíme krásného čtení u svých žáků

Kterak upravit čítanku aby vyhovovaly osnovám nařízeným pro školy dvoutřídní.

TÉMATÁ DRAMATICKÉ VÝCHOVY

O zkušenostech zdali divadla dětská žactvu prospěšna jsou

Dětská divadla

TÉMATÁ FILOZOFICKÁ PEDAGOGICKO- PSYCHOLOGICKÁ

Přehled novověké filozofie a působení její ve vzdělanosti člověčenstva

Jsou vrozené vlohy podmiňující výsledky vyučování?

O poznávání žactva.

O naturelu vzhledem k výchově.

TÉMATÁ PEDAGOGICKÁ

Jakých výhod poskytuje názorné vyučování

Praktické pokusy se žáky

Dr. Gustav Lindner

Jak co nejlépe opatřit nepřímé vyučování

Kde prospívá a kde škodí mechanismus u vyučování ve škole obecné

Jest třeba učitelu ke každému vyučování řádně se připravit?

Jak možno učit reáliím přímo v přírodě.

PROBLEMATIKA TĚLESNÉ VÝCHOVY A RUČNÍCH PRACÍ

Ruční práce na škole obecné- je to dobré i pro chlapce?(2x)

Kterak by užiti bylo prakticky tělocviku švédského na školách obecných

O vyučování tělocviku vůbec a u žákyň zvlášť.

O preparování živočichů

Jakých aparátů drobnohledných je třeba na škole obecné

Které vlastnosti má míti školní tabule, lavice skříň na pomůcky,

O preparování živočichů

Kterých pokusů přírodopisných lze ukázati ve škole obecné

Přednášky UJK 1889-1936. OA v Mladé Boleslavi UJ-K, karton III a IV.

Příloha č.3

K. Sellner: Můj program

1. V jedno budeš věřiti, že máš osud budoucích ve svých rukou.
2. Nevezmeš nadarmo jméno pokroku, lidskosti a mravnosti.
3. Pomni, že škola je chrámem umění, pravdy a dobra, dílnou lidskosti.
4. Cti otce naší republiky a jeho železné vytrvalosti a láska k vlasti buď ti vzorem.
5. Nezabiješ v dětech lásky k sobě kaprálskou řízností a studenou povýšeností.
6. Celým svým zjevem, slovem i skutkem buď vždy čist.
7. Nepokradeš dětem ani minuty času vyučovacího.
8. Nepromluvíš nikdy ve škole slova nelaskavého, nepromluvíš nepřípraven, nepromluvíš proti pravdě a pokroku.
9. Nepožádáš darmo lásky dětí...
10. ..aniž požádáš, aby svobodná republika platila tě za hodiny marně utracené.

SELLNER K. *Almanach školského okresu mladoboleslavského*. Mladá Boleslav: Tisk J. Chládek 1933 s. 369

Příloha č.4

Stanovy učitel'ské jednoty Komenský v Mladé Boleslavi 12.7. 1871

§1. Účel jednoty

- a) Vzájemné vzdělávání se členův
- b) Vyhledávati prostředky k usnadnění práce školské a vydavatelské
- c) Pečovati o hmotné, právní, mravní i o školské zájmy členstva a hájiti je
- d) Rozmnožovati a sesilovati vážnost a vliv učitel'stva vůbec a okolí svému zvláště
- e) Pěstovati vzájemnost a získávati svépomoc v konkurenci společenské
- f) Pěstování společenské zábavy

Prostředky nesoucí se k účelu tomu, jsou

- a) zřizování okrskových odborů a jejich schůze
- b) svolávání valných schůzí všeho členstva okrskových odborů
- c) pořádání vychovatelských schůzí pro lid
- d) sjednávání věcí školských a učitel'ských, přednášky pedagogicko- didaktické i vědecké v těchto schůzích
- e) vydávání, odebírání a rozšiřování spisů a časopisů vychovatelských i jiných, zřizování čítáren a knihoven vychovatelských, jakož i museí
- f) pořádání výstav, zábava vycházek
- g) podporování učitelů v jejich spisovatelské činnosti i v nezaviněné tísní hmotné (včetně jejich pozůstalých)
- h) přistoupení za člena k Ústřednímu spolku jednot učitel'ských v království Českém

Literatura:

BAREŠ, F. *Dějiny mladoboleslavského školství*. Mladá Boleslav, 1888.

CACH, J. *Pedagogika a vědy jí blízké v Československu v letech 1918 až 1938*. Praha: Karolinum, 1996.

CHLUP, O., KUBÁLEK, J., UHER, J., *Pedagogická Encyklopedie* Praha: Novina, 1940

MARINKOVÁ, H., *Příspěvek k dějinám učitelstva a jeho profesionalizaci*. Praha: 1998.

SROGOŇ, J., CACH J., MÁTĚJ, J., SCHUBERT, J., *Dějiny školstva a pedagogiky*. Bratislava: SPN, 1981.

SELLNER K. *Almanach školského okresu mladoboleslavského*. Mladá Boleslav: Tisk J. Chládek 1933

SELLNER K., PRŮŠA J., BAYER J., JANSKÝ K. *Kronika školství okresu mladoboleslavského*.

Mladá Boleslav: Tisk J. Chládek 1923.

URBAN, O., *Česká společnost 1848- 1918*. Praha: Svoboda, 1982.

VÁŇOVÁ, R. RÝDL, K., VALENTA, J. *Výchova a vzdělávání v českých dějinách IV: díl – 1. svazek*. Praha: UK, 1992.

Souhlasím s tím, aby moje práce byla půjčována ke studijním účelům. Žádám, aby citace byly uváděny způsobem užívaným ve vědecké literatuře a aby se vypůjčovatelé řádně zapsali do přiloženého seznamu.

V Praze dne.....

.....
podpis

Pořadové číslo	Jméno čtenáře	Číslo O.P.	Bydliště	Datum